

STŘEDISKO
NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Romské děti žijící mimo vlastní rodinu

Vydalo: Středisko náhradní rodinné péče
Grafická úprava: Radek Hlavsa
Sazba a tisk: TORAS Marketing s.r.o.
Foto: © Michal Černý
Praha 2007

Vydání této publikace bylo finančně podpořeno z grantů Hlavního města Prahy pro oblast sociálních služeb a ze státních dotací MPSV programu pro rodinu.

Děkujeme

**Rodav me miro drom, našťi les arakhav.
Ko mange phenela, kaj me les te rodav?
Mangav Devles, Romale,
kaj sikhavel miro drom.
So šaj me kerav te me les rodav,
našťi arakhav?**

(text: kapela Bengas)

Hledám já cestu svou, v kamení ukrytou.
Kdo mi jen napoví, když oči nevidí?
Ach, Bože můj, při mně stůj,
at' nejsem sám, když klopýtám.
Kdo mi napoví, když oči nevidí
řekni – kdo to ví?

(volný překlad: M. Vančáková)

OBSAH

Úvod

1. Život v černé	9
2. Historie Romů	11
3. Romské děti v náhradní rodinné péči - výzkum	21
4. Programy Střediska NRP pro romské děti a nové rodiny	32
5. Projekt Naše romské dítě	36
6. Pět P v rozvoji identity dítěte jiné kultury	38
7. Plán kulturního dědictví	39
8. Nejčastější dotazy	44
9. Chci být sourozencům dobrým vzorem	52
10. Ze srdce	56
11. Milí čtenáři	56
Výběr z literatury o Romech	58
Výběr z romské beletrie, poezie a literatury pro děti	59

ÚVOD

Vážení a milí přátelé, jsme rádi, že se nám podařilo připravit pro Vás tuto publikaci, která je věnována všem, kteří se zajímají o osudy romských dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině.

Problematické děti žijících v ústavní péči se věnujeme již 14 let. Za tuto dobu se nám podařilo získat mnoho informací, zkušeností a poznatků a zpracovali jsme několik výzkumů i návrhů na změnu systému péče o ohrožené děti. O některé tyto poznatky bychom se s Vámi rádi podělili v této publikaci, kterou zpracoval autorský kolektiv pracovníků a přátel Střediska NRP.

V teoretické části, zpracované Doc. PhDr. Jiřím Kovaříkem, PhD. a Mgr. Martinou Vančákovou, se dozvíte o historii Romů a o zajímavém výzkumu, který porovnává situaci romských opuštěných dětí po 20 letech.

Další části publikace jsou již praktické rady a doporučení, která se mohou hodit všem, kdo se o romské děti starají či o této možnosti teprve uvažují. Seznámíme Vás i s některými projekty střediska, které pomáhají romským dětem i jejich novým rodinám. S laskavým souhlasem autorů příspěvků se s Vámi na závěr podělíme i o několik skutečných příběhů romských dětí. Publikaci obohacují fotografie našeho přítele a dlouhodobého spolupracovníka Michala Černého. Doufáme, že Vás také potěší.

Těšíme se na Vaše názory, náměty a připomínky nebo na Vaši návštěvu a zájem o ohrožené děti.

Za autorský kolektiv přeje vše dobré

Věduna Bubleová
Ředitelka Střediska NRP

1. ŽIVOT V ČERNÉ

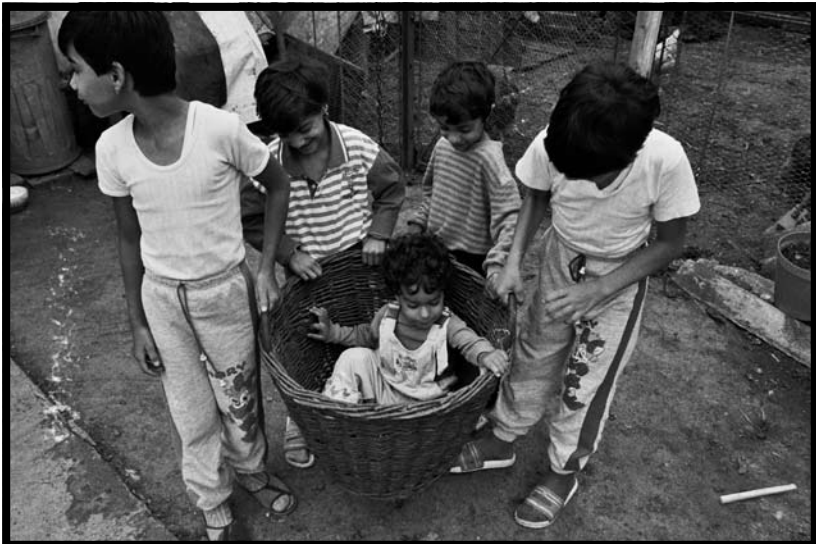
Elena Havlíčková

Dnes jsem poprvé uviděla svět kolem sebe. Je krásný, barevný, plný tvorů stejných jako já, ale i daleko větších. Ležím v postýlce a kolem mě je slyšet pláč ostatních spolubydlících. Zdrží se v místnosti se mnou jen chvíli. Paní v bílém je kamsi odnáší. Jen já zůstávám pořád na stejném místě, nikdo mě nikam nenese. Zkousím taky brečet. A ono to opravdu zabírá! Paní v bílém přichází a dává mi do úst lahvičku s něčím bílým, sladkým. Je to velmi chutné. Usínám...

Probudím se. Pokoj je prázdný, jsem v něm sama. Znova zkousím brečet. Paní opět přichází. Kdepak, to není ta, která už u mne byla, ale jiná! Přináší opět to bílé, sladké. Brečím. Nechci pořád to samé! Chci ochutnat to, co ostatní! Chci, aby mě krmila jen jedna paní! Aby si mě přivinula k svému tělu a já bych cítila její teplo...

Zakrátko mě někam odváží. Jsem napjatá, kam to asi bude. Čeká tam na mě někdo? Bude tam taky to sladké, bílé v lahvičce? Ocitám se ve velké místnosti, která je plná mých kamarádů. Někteří jsou větší, jiní stejně malí jako já. Paní v bílém je opět jiná, pohladí mě a položí do postýlky...

Se svými tetami jsem se naučila sedět i chodit. Hrají si se svými kamarády.

Dnes se k nám přidala i Hanička. Už umí taky chodit. Půjčuji jí svoji oblíbenou panenku. Je blondátá, s kučeravými vlásky jako Hanička.

Za chvíli se otevřely dveře a teta přichází s někým, koho neznám. Ukazuje směrem ke mně a já slyším tu větu: „Tu ne, ta je černá.“ Ohlízím se kolem sebe, barvy už znám, ale nic černého nevidím! Když si nová paní přivinula k sobě Haničku, podávajíc jí plyšového medvídka, pochopila jsem to. Ta černá jsem já. Mé vlasy jsou stejně husté jako Haničky, má kůže je dětsky hebká jako ta Haničky, jen s tím rozdílem, že je tmavší. Je to tak důležité?

Každý den napjatě čekám, jestli se zase neotevrou dveře. Už mnohokrát se tak stalo, mnoho mých kamarádů někam odešlo. Jen já tady pořád zůstávám a čekám.

Je zrovna po Vánocích, hraji si s novou stavebnicí. Teta mě chválí, jak jsem šikovná. Opravdu mě to baví. Zabraná do hry ani nevnímám, že se zase otevřely dveře. Hlavu zvedám, až když slyším hlasy za sebou. Otočím se a v tom jsem ji uviděla. Ta paní měla v očích něco, co jsem dosud nespátřila. Byla krásná jako víla z knížky, kterou mám nejraději. Popadla mě do náruče a já cítila, že je to ona. Tlukot našich srdcí zněl ve stejném rytmu a já jsem z něj zřetelně slyšela: „Jsem tvoje máma.“

Ano, jsem černá a zůstanu tak až do smrti. Vím, že mnohokrát ve svém životě ještě uslyším větu, která mě zastihla poprvé v dětském domově. Tu černou, kterou nosím, mám ráda. A má ji ráda i moje maminka s tatínkem a babička a ještě kamarádi ze školy. Není to špína, co nejde smýt. Není to ani symbol smutku. Naopak. Je to moje identita, moje „já“. Obal duše, která je průzračně křišťálově čistá...

2. HISTORIE ROMŮ

Martina Vančáková

Stručný přehled historie Romů je zde uveden primárně jako východisko pro popis současné situace této menšiny na našem území. Uvádíme proto jen ty aspekty, které jsou z tohoto hlediska potřebné pro přiblížení hlubších souvislostí. Obsáhlejší zpracování historie Romů přináší romistická literatura (viz níže).

Pravlast Romů

Dějiny Romů historici dlouho opomíjeli. Byla to až komparativní filologie, která největším dílem přispěla k vyvrácení různých mýtů o původu Romů a koncem 18. století, na základě srovnání romštiny s indickými jazyky, definitivně zasadila jejich pravlast do oblasti dnešní Indie. Předkové Romů mohli být dokonce spolutvůrci tzv. mohendžodárské civilizace, vyspělé společnosti datované do období 3000 – 1500 let před naším letopočtem. Tato dosti vyspělá civilizace patřila nejen k nejstarším, ale také, se svým rozsahem mnoha tisíc čtverečních kilometrů, k nejrozsáhlejším.

Kolem r. 1500 př.n.l. na území mohendžodárské civilizace přišli světlí indo-evropští kočovníci – Árijové. Původní společnost byla podrobena jejich mocenské i kulturní nadvládě a postupně se přetvořila z původní kmenové na společnost kastovní. Kastovní systém zahrnoval přísné a zásadní oddělení Árijů od původního obyvatelstva. Společnost byla rozdělena do čtyř varn - stavů - kde pochopitelně původní obyvatelstvo patřilo k varně, z hlediska dobyvatelů, nejnižší. Toto rozdělení indické společnosti zůstává dodnes velmi rigidní. Čtyři varny se dále dělí na velký počet kast – uzavřených, zpravidla rodových - skupin podle profese.

Odchod Romů z Indie

Romové odešli ze své pravlasti Indie pravděpodobně v několika větších vlnách. Důvody jejich odchodu nejsou dosud jednoznačně prokázány, ale pravděpodobně měly profesně-ekonomický základ (nová odbytiště pro výrobky a služby), možná i sociální (vlny sucha a hladomoru). Romy čekala dlouhá cesta, na níž byli často pronásledováni a mnohdy trestáni jen za svou pouhou existenci. První písemné zmínky o Romech v Evropě najdeme v kronice kláštera na hoře Athos v 11. století a v dalších kronikách z doby Byzantské říše. Z nich můžeme usou-

dit, že měli své typické profese: byli ceněnými kováři, artisty, předváděli cvičená zvířata a provozovali hudbu, byli ceněni pro své léčitelské umění, k němuž využívali některých tradičních prostředků svých předků. Tehdy se proti nim bouřila zejména církev; byli obviňováni z kacířství a užívání magie – jak jinak si mohli tehdejší kněží vysvětlit využití znalostí a prostředků, které si Romové přinesli ze své původní vlasti, a které byly pro evropské poměry tak cizí?

Postup do Evropy

V Byzantské říši se velká část Romů zastavila a setrvala zde asi tři století (12.-15. století). V souvislosti s mongolskou a tureckou expanzí pokračovali přes Malou Asii a Balkán, nějakou dobu pobýli v Řecku, o čemž svědčí četná řecká slova v romštině, a dále postupovali údolím Dunaje do střední Evropy. Jiné skupiny přešly Arménii, Kavkaz, později Rusko a dosáhly až Skandinávie. V 15. století byli již Romové rozptýleni po celé Evropě včetně Britských ostrovů.

Odchod z multikulturní Byzantské říše na západ nebyl zpočátku problematický – putující skupiny Romů dokonce získávaly ochranné listy od tehdejších panovníků - v průběhu 15.-16. století však byli Romové v Evropě nařčeni z vyzvědačství a služby pro Turky a nastalo pro ně dlouhé období plné strachu o

život a útěku z jedné země do druhé. Jejich pověst zlodějů hospodářských plodin jim ani u obyvatelstva na oblibě nepřidala. Panovníci vydávali nařízení, podle kterých mohli a měli být Romové vypovídáni ze země a později dokonce loveni jako škodná zvěř. Mnoho Romů bylo v té době odsouzeno k smrti pro neuposlechnutí příkazu vypovězení ze země, což kulminovalo na počátku 18.století. Přesto již v té době byly jednotlivým rodinám udělovány výjimky ze zákazu pobytu a Romové se postupně začali usazovat i na našem území.

Usazování rodin

První snahy o sedentarizaci (usazení) a zapojení Romů do majoritní společnosti v Rakousku - Uhersku jsou spojeny s osobou Marie Terezie a Josefa II. Šlo však o násilnou asimilaci, podle dnešních měřítek téměř o likvidaci svébytného národa: Romové byli usazováni, přinuceni opustit své tradice a zvyky, rodinám byly násilím odebírány děti, dávány do převýchovy neromským sedlákům a používání romštiny jako komunikačního prostředku bylo zakázáno. Toto úsilí bylo vyvíjeno zejména v oblasti Uher, ale nevyhnulo se ani území moravskému. Někteří Romové se skutečně sedentarizovali, jiné skupiny tlaku unikly a putovaly dále. Další Romové měli kromě trvalého bydliště své obchodní okruhy, které pravidelně objížděli, aby zde prodali své výrobky či služby.

Vztahy s majoritou před 2.sv.válkou

Postupem času se mezi Romy a ne-Romy vytvořil vztah, který připomíná tzv. džadžmání systém v Indii. Každá nevýrobní kasta (např. rod hudebníků) má svého džadžmána – bohatšího patrona - jemuž své služby poskytuje. Za to od něj dostává stanovenou odměnu a také stálou ochranu. Zejména na zemědělském Slovensku si sedláci najímali Romy na pravidelnou výpomoc v hospodářství, obvykle za jídlo, obnošené oděvy či jiné naturálie. Každý statek měl „své“ Romy, každá romská rodina zase „své“ sedláky, kteří jim dávali potraviny i v době, kdy zrovna nebyla žádná práce. Tento systém vyhovoval oběma stranám a postupně se vytvářela stabilní pouta mezi Romy a Slováky. Také řemeslníci, hudebníci i Romové jiných profesí v Čechách a na Moravě měli svá relativně stálá odbytíště.

Genocida Romů za 2.sv. války

Tyto vztahy tragicky přerušila druhá světová válka. Roku 1935 byli Romové spolu s Židy označeni norimberskými zákony za rasy cizí, neárijské krve. Mnoho antropologů, lékařů, kriminologů a sociologů se zabývalo „cikánskou otázkou“, jak tehdy byla nazvána. Romové byli určeni k totálnímu vyhlazení, tedy poté, co již nebyli použitelní k práci v táborech ani na zřůdné osvětlimské pokusy dr. Mengeleho. Přesný údaj o počtu zavražděných Romů není dodnes znám. Na Slovensku díky výše zmíněnému propojení vztahů nebyly následky holocaustu tak děsivé: sedláci si pro „své“ romské rodiny často vyžádali výjimku a mnohé z nich pak nebyly do cikánských táborů odvedeny. Romové v Čechách a na Moravě však byli prakticky vyvražděni. Z původních osmi tisíc přežilo dle M.Hübschmannové jen zhruba šest set osob. C. Nečas (1995) uvádí přibližný počet 1000 Romů, žijících v Čechách a na Moravě v roce 1945.

Není divu, že národ s takovou historickou zkušeností neprojevuje velkou důvěru ke společnosti, s níž koexistuje. Námitka, že již několik desítek let Romové žijí na našem území v míru a beze strachu o život, je bohužel oslabena skutečností, že i v průběhu této doby se naše společnost k Romům chovala často přinejmenším velmi necitlivě. Asimilační politika doby socialismu neměla daleko ke snahám Marie Terezie v osmáctém století. Celkové ladění snahy o sociální, kulturní a jazykovou asimilaci Romů měly za následek rozpad tradičního pojetí života této komunity. Otevřené protiromské výpady, které nabraly na síle po pádu socialismu, také efektivnějším sžívání obou našich kultur neprospívají.

Rozpad stability romských hodnot ve 20.století

Rodina, rodová společenství

Romové se vždy pohybovali v širších příbuzenských skupinách. Bylo tomu tak již v Indii v systému kast. Podle Hübschmannové je kasta široká příbuzensko-profesní skupina, kterou s ostatními kastami váže ekonomická komplementarita (vzájemně se doplňující ekonomické vztahy) a odděluje ji od nich sociální distance (společenský odstup) v mimoekonomických vztazích. Tato distance se projevuje například endogamií (svatby v rámci kasty), zákazem společného stolování s příslušníky „nižší“ kasty, či tím, že se příslušník jedné kasty nesmí dotknout odpadků kasty jiné. Po odchodu z Indie se tato příbuzenská sepjatost ještě zvýraznila tím, že rodové skupiny společně kočovaly a později se též společně sedentarizovaly. Po trvalém usazení vznikaly nové romské osady rozrodem, tedy opět v rámci příbuzenství. Pro Romy byl vždy přirozený model spo-

lečného bytí ve velké příbuzenské skupině se silnými vztahy mezigeneračními i vrstevnickými.

V situaci, kdy se nějaká stabilní sociální skupina ocitne v situaci vnějšího ohrožení, se obvykle její členové semknou blíže k sobě, aby tak lépe čelili hrozícímu nebezpečí. V takových situacích se Romové pohybovali prakticky od počátku svého exodu z Indie a je tedy jen pochopitelné, že příbuzenské vztahy patří mezi nejdůležitější hodnoty Romů i dnes. Během druhé poloviny 20. století, v době politiky falešného rovnostářství a kolektivismu, jsme my, ne-Romové, mnoha necitlivými zásahy vůči Romům přispěli k tomu, že tyto tradiční vazby byly u romské komunity na našem území téměř zničeny. Přesto však současná doba ukazuje, že potřeba pevných příbuzenských vazeb u Romů přežila a soudržnost romských velkorodin se do jisté míry obnovuje.

Na rozpadu tradičního romského společenství se u nás nejvíce podílela politika asimilace v padesátých až sedmdesátých letech, zejména realizace zákona č.78/54 Sb. o trvalém usídlení kočujících osob. Nejen kočující, ale v mnoha případech i usedlí Romové, kteří byli právě na cestě mezi domovem na Slovensku a pracovištěm v Čechách či na Moravě, byli násilím trvale usídlení a zaměstnáni v místě, kde byli právě zastiženi. Tak byly mnohé rodiny násilím rozděleny (blíže viz např. Šotolová, 2000). Také agitační politika k obydlí chudého pohraničí a některých průmyslových oblastí v ČR měla svůj podíl. Do Čech však odcházeli

buď jen muži anebo mladé páry, čímž přicházeli o bezpečné zázemí zbytku rodiny. Dalším nepromyšleným zásahem byla směrnice ÚV KSČ z r. 1962 o likvidaci romských osad na Slovensku a následné usnesení vlády ČSSR č.502/1966 - program tzv. řízeného rozptylu. ÚV KSČ rozhodl v rámci tzv. družebních okresů přesunout Romy z okresů „s vysokým procentem osob cikánského původu“ v populaci do oblastí s jejich nižší koncentrací. Slovenské romské rodiny byly posazeny do vlaků do Čech, jejich původní obydlí byla často spálena a srovnána se zemí, aby se neměly kam vrátit.

Zpřetrhání rodinných vazeb znamenalo destrukci hierarchického systému v romských společenstvích a tím ztrátu přirozené funkce sociálních korektorů. Tradiční model romské rodiny zahrnuje hierarchii rozhodovací a výkonné moci, která byla přirozeným korektorem chování členů celé rodiny. V komunitě byly pevně stanovené zákony a pravidla chování. Jejich případné porušení bylo striktně odsouzeno komunitou. Díky vysoké míře závislosti jednotlivce na skupině bylo takové morální odsouzení subjektivně pocíťováno jako vyšší trest než tresty udílené ne-romským systémem. Nejstarší a nejváženější muži rodu měli (u Olašských Romů a u Sintů dosud mají) pravomoc rozhodnout o trestu pro provinilce, který spáchal obzvlášť odsouzeníhodný přečin. Ten mohl sahat až k trestu nejvyššímu – doživotnímu vyobcování z rodiny.

Péče o děti

Politika asimilace zahrnovala také institucionální opatření v péči o romské děti. Silnou tendencí bylo odebírání dětí a jejich umístování v kojeneckých ústavech a dětských domovech pouze na základě nevhodných hygienických či finančních podmínek rodiny, bez ohledu na její funkčnost psychosociální. Následky takových kroků můžeme dodnes pozorovat na nápadně vysokém procentu romských dětí umístěných v péči kojeneckých ústavů a dětských domovů. Jejich matky jsou velmi často samy bývalými chovankami těchto institucí. Takzvanou sociální dědičností se jev neschopnosti vychovat vlastní potomky přenáší na další generace odložených dětí. Dnešní romské děti v ústavech jsou často již třetí generací, potomky potomků dětí, které byly nepromyšleně obrány o přirozený model rodiny. Zrůdnou praktikou tehdejší doby, která vnuká myšlenku na genocidní tendence tehdejší politiky, byla zdravotními důvody nepodložená sterilizace romských žen. Nátlak k podstoupení sterilizace byl veden od motivace finančního odškodnění přes psychologické zastrašování až po vykonání operace během porodu bez informovaného souhlasu postižených žen.

Vzdělávání

Tradiční romské rodové skupiny vycházely z principů kastovního systému. Každá skupina měla své rodové zaměstnání, které se udržovalo v průběhu generací. Primárním zdrojem vzdělání, které dítě skutečně potřebovalo pro život, tedy především znalost domácího hospodaření a rodového řemesla, případně jazyk majoritní společnosti, byla rodina. Školní vzdělání bylo v historii Romy pocíťováno jako zbytečné. Dítěti bylo od narození předurčeno, které řemeslné či umělecké dovednosti bude muset získat a ty mu školní vzdělání neposkytovalo. Naopak jej zahlcovalo vědomostmi, jež byly často velmi vzdálené jeho světu a chápání a pro běžné využití v životě jen málo důležité. Tradiční vzdělávání romských dětí probíhalo zásadně v rámci rodiny, příp. širšího příbuzenstva, formou učňovství. Dítě bylo od útlého věku přítomno práci svých rodičů.

Po rozpadu původních funkčních hospodářských vazeb mezi Romy a majoritou po druhé světové válce a z důvodu nízké možnosti využití tradičních řemesel v průmyslové společnosti, rapidně klesla uplatnitelnost Romů na trhu práce. Původní, učňovská forma vzdělávání již nebyla uplatňována a efektivita klasického školního vzdělání byla velmi nízká. Během několika následujících generací se Romům podařilo dosáhnout velice výrazného zvýšení celkové vzdělanostní úrovně. Pouhé získání gramotnosti však nestačilo k tomu, aby romská komunita okamžitě přejala majoritní vzorec vztahu ke vzdělání jako takový. Primární hod-

notou ještě po nějakou dobu zůstal okamžitý hmotný zisk, a proto romští žáci vesměs ihned po ukončení povinné školní docházky odcházeli do pracovního procesu a brzy zakládali vlastní rodiny. U určité části romské populace tento vzorec dosud přetrvává a nově se objevuje navíc beznaděj, plynoucí z vyšší míry nezaměstnanosti a z diskriminujícího přístupu potenciálních zaměstnavatelů. Ani současné nastavení systému sociálních dávek nemotivuje lidi s nižším vzděláním k jeho doplnění. Přesto je nepopiratelným faktem, že obecně, též díky změnám ve školství i společnosti a za přispění pozitivních vzorů rychle se vytvářející vyšší společenské skupiny vzdělaných Romů, nabývá vzdělání mnohem vyšších priorit, než tomu bylo kdy dříve.

Identifikace Romů s vlastním etnikem

V důsledku asimilační politiky vyvíjené vůči Romům dříve oficiálně, dnes spíše na úrovni setrvačnosti jednotlivých aktérů (některých úředníků, učitelů atd.), se romské etnikum ocitlo mezi dvěma propastmi. Mnozí internalizovali majoritou vnucovaný pocit méněcennosti, který je vede na jedné straně k pevnějšímu přimykání se k vlastní komunitě, na druhé straně ke ztotožnění s majoritním negativním hodnocením Romů, kdy považují za „dobré“ jen svou vlastní rodinu a na Romy, jako celek, pohlíží odsuzujícíma očima ne-Romů. Tento proces však

vede k dezintegraci romské komunity i jednotlivců a výsledný pocit vykořenění a skupinové méněcennosti se často spojuje s poruchami chování, které mezietnické napětí dále stupňuje.

Uvedeno do extrému, Romové si mohou zvolit cestu distancování od majority, zůstat „mezi svými“ a žít víceméně izolovaně od ostatní společnosti se všemi nevýhodami s tím spjatými. Také mohou zavrhnout své kořeny a asimilovat se, pokusit se splynout s majoritní společností. Tato volba ovšem s sebou přináší ztrátu původní kultury a zejména sociálních vazeb, přičemž přijetí tradic majority a zejména získání nových, kvalitních sociálních vazeb a sociálního statusu je díky trvalým antropologickým odlišnostem velmi nelehké a, v současném klimatu společnosti s vysokou mírou xenofobie a předsudků, značně omezené. Optimální možností zůstává integrace v rámci demokratické společnosti se zachováním svých kulturních specifik (jazyk, kultura, sociální vztahy). To je ovšem náročný proces, který je závislý zejména na změně přístupu majority k Romům a na úspěchu etnoemancipačních snah romského národa.

Cikán nebo Rom?

Nejen v češtině panuje nejistota ohledně používání skupinového názvu pro Romy. V mnoha jazycích nesou Romové pojmenování podle domnělého egyptského původu - Gitanos (ve španělštině), Gitanes (ve francouzštině) či Gypsies (v angličtině). V jižní a východní Evropě byli pojmenováni podle manichejské sekty kněžích Athiganoi - Atsiganos, z čehož vznikla další skupina pojmenování - Zingaro (v italštině), Tsigane (ve francouzštině), Zigeuner (v němčině), Cigáni (ve slovanských jazycích) i české Cikáni. Tato označení však postupem času získala hanlivý příděch.

Na prvním mezinárodním kongresu Romů v Londýně 1971 se Romové usnesli, že označením příslušníků romského národa je etnonym Rom, který by měl být respektován i v ostatních jazycích.

Správně bychom měli vždy používat název Rom, Romové. Nutno podotknout, že i tento etnonym, který u nás začal být všeobecně užíván koncem 80.let, se stihl stát do jisté míry zprofanovaným. Některé romské rodiny se proto hlásí spíše k etnonymu slovenskému – Cigán – které pro ně zůstalo spojeno s dobrými vztahy s obyvateli zemědělského venkova během života předchozí generace na Slovensku.

Etnonym Cikán (s „k“ uprostřed) však naprostá většina Romů vnímá jako hanlivý.

Literatura:

Horváthová, J.: *Kapitoly z dějin Romů*, Praha 2002

Hübschmannová, M.: *Šaj pes donakeras / Můžeme se domluvit*; Univerzita Palackého, Olomouc 1993

Pavelčíková, N.: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*; Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 12/2004, Praha 2004

Sborník: *Romové v České republice*; Socioklub, Praha 1999

Nečas, C.: *Nemůžeme zapomenout*; Univerzita Palackého, Olomouc 1994

Nečas, C.: *Romové v ČR věra dnes*; Univerzita Palackého, Olomouc 1994

Dále též:

Sborník: *Co mi doma vyprávěli – rodinné příběhy Romů*; R-MOSTY, Praha 2001

Davidová, E.: *Bez kolib a šiatrov*; Košice 1965

Davidová, E.: *Romano drom / Cesty Romů*; Univerzita Palackého, Olomouc 1995

Fraser, A.: *Cikáni*; nakl. Lidové noviny, Praha 1998

Horváthová, J.: *Kapitoly z dějin Romů*, Praha 2002

Horváthová, J.: *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*; MŠMT, Praha 1998

Liégeois, J. P.: *Rómovia, Cigáni, kočovníci*; Academia Istropolitana, Bratislava 1997.

Ma bisteren / Nezapomeňme; Muzeum romské kultury, Praha 1997

Mann, A.: *Romský dějepis*; Fortuna, Praha 2001

Romové / O Roma. Tradice a současnost; Svan, Moravské zemské muzeum, Brno 1999

Navrátil, P., a kol.: *Romové v české společnosti*; Portál, Praha 2003

3. ROMSKÉ DĚTI V NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI - VÝZKUM

Jiří Kovařík

Naše hlavní otázka zní: Změnila se za posledních dvacet let nějak výrazněji situace romských dětí v náhradní rodinné péči? Změnily se poměry a populace v náhradní rodinné péči, včetně ústavní péče? Jak jsou zde romské děti zastoupeny a co je sem přivádí? Podívejme se proto nejprve, jaká byla situace před dvaceti lety.

Situace před dvaceti lety

Výzkumný tým byl složen ze socioložky Marie Svobodové, psychologa Jiřího Kovaříka a pedagoga Petra Niederleho. Jaká byla jeho hlavní zjištění? Obecně řečeno - již tehdy neútešná a alarmující. Připomeňme si jen konstatování z úvodu studie. Říká se zde: „Ještě před několika lety bylo v kojeneckých ústavech a dětských domovech 15-20% romských dětí do tří let (v tehdejší dikci „cikánských“ dětí). Již tato skutečnost ukazuje na značný nepoměr (vzhledem k přibližně 2 % zastoupení Romů v dětské populaci do 15 let tehdejší Československé

republiky) ... „V současné době (konec 70. a začátek 80. let) dosahuje počet v těchto zařízeních 45 až 50%, v některých kojeneckých ústavech Západočeského kraje dokonce 70%.“ Přitom perspektiva jejich návratu do původních rodin je při současné sociální praxi nepravděpodobná ... Co je příčinou tak vysokého počtu romských dětí, které ztrácejí, popř. nenacházejí svůj přirozený domov? Naše šetření ukázalo jako hlavní důvod NEZÁJEM romských matek. Zjistili jsme jej u 59% romských dětí, které žily v náhradní rodinné péči.“ Změnila se situace od té doby? Nemůžeme to říci s jistotou. Pouze se domnívám, že dnes, po 20 letech, pokud k nějaké změně došlo, pak spíše k horšímu.

Šetření v terénu tehdy prováděly příslušné sociální pracovnice a proběhlo formou dotazníků. Celkem se týkala více než čtyř set romských dětí a zhruba stejně velké kontrolní skupiny. Hlavním cílem bylo zmapovat situaci náhradní rodinné péče u romských dětí a v porovnání s kontrolní skupinou zjistit eventuální rozdíly.

Původní rodinné prostředí

Z jakého prostředí tehdy děti pocházely? Přibližně polovina jejich biologických matek byla velmi mladá, svobodná, často nezletilá. Jejich společnou obecnou charakteristikou byla nízká sociální a mentální úroveň. S tím úzce souvisela míra dosaženého vzdělání - více než tři čtvrtiny matek nedokončily základní školu - což se projevilo i v jejich pracovním uplatnění. Nejčastěji pracovaly jako pomocné síly v různých oborech. Přitom je potřeba mít na paměti, že provázanost zmíněných faktorů je vzájemná - nízká sociální úroveň je totiž důsledek nedostatečného vzdělání. Matky samy pocházely často ze špatného sociálního prostředí s různými patologickými vlivy (alkoholismus, trestná činnost), které jim neposkytlo správné modely chování vůči svým dětem. To se promítlo i do jejich způsobu života (trestná činnost, špatná pracovní morálka, alkoholismus, prostituce aj.). Stejně tomu však bylo u biologických matek sociálně osiřelých neromských dětí. Od nich se výrazně odlišovala jen skupina matek, které daly svůj souhlas s osvojením dítěte – vše naznačuje, že byly intelektově i sociálně vyzrálejší.

Charakteristika otců je velmi podobná jako u matek. V dokumentaci se však o ni nachází mnohem méně informací, částečně proto, že otec často není znám. Negativní charakteristiky rodičů se často doplňují a kumulují. V průběhu výzkumu se objevila potřeba do budoucna zlepšit úroveň vedení dokumentace tak, aby obsahovala větší množství relevantních údajů než dosud, (ještě po 15 letech

jsme při výzkumu úspěšnosti náhradní rodinné péče narazili na stejný nedostatek v sociální dokumentaci), neboť pouze ucelené informace mohou pěstounům poskytnout co nejuplněnější představu o dítěti, jeho možnostech a limitech. Nejčastějším důvodem, proč romské děti vyrůstají mimo rodinu je jednoznačně nezájem pokrevních rodičů. V kontrolní skupině byl důvodem nezájem asi u jedné třetiny dětí. Zajímavé je, že psychické problémy a z toho plynoucí nezpůsobilost se u romských matek objevují – na rozdíl od kontrolní (neromské) skupiny, jen zřídka. Romské děti jsou – v porovnání s kontrolní skupinou – častěji a dříve vytrhávány ze svého původního prostředí a jsou také častěji a déle vystavovány působení separačních situací v ústavních zařízeních.

Náhradní rodiče

A jací jsou lidé, kteří si berou do své péče romské děti? V celém vzorku čtyř set dětí tvořily kolem 90% manželské páry. Významná je ovšem skutečnost, že ze zbytku, který tvořily převážně samotné ženy, jich dvě třetiny pečovaly právě o romské dítě. Častěji si je do své péče berou ženy mladší – buď s nižší úrovní vzdělání nebo naopak vysokoškolsky vzdělané (svobodné ženy, které pečovaly o romské děti, dosáhly nejvyššího vzdělání v celém souboru). Jako hlavní motiv uvádějí pěstouni i adoptivní rodiče potřebu pečovat o dítě. Většinu těch, kteří pečovali o romské děti, na původu dítěte nezáleželo. Asi jednu třetinu ovlivnilo v jejich rozhodnutí setkání s konkrétním romským dítětem. Z toho vyplývá, že zájemcům o některou formu NRP by měl být umožněn předběžný kontakt s vhodnými dětmi.

Většina (asi 60%) pěstounů i osvojitelů deklarovala, že je se svým rozhodnutím spokojena – vidí vzájemné spolužití pozitivně a učinila by stejný krok znovu. Závažná je ovšem okolnost, že necelá třetina (28%) by se už stejně nerozhodla. Zbytek nedovede tuto otázku posoudit.

Osobnostní charakteristiky dětí

Zajímavé výsledky vyplynuly při sledování osobnostních vlastností a problémů v obou skupinách dětí. Romské děti (chlapci i děvčata) jsou ve školním věku hodnoceny jako nápadně čilé a pohyblivé, popř. neklidné, družné, se sklonem k dominanci a smyslem pro humor. Často je jim připisována dobrosrdečnost, nesobeckost, štedrost. Na druhé straně vystupuje do popředí malá snaživost, nedostatek ctižádosti, poslušnosti a pečlivosti. Zdravotní stav více než 90%

osvojených byl hodnocen jako dobrý, jen ojediněle jako špatný (1 případ). V tzv. klasické pěstounské péči však nacházíme mezi dětmi a kontrolní skupinou určité rozdíly – 86% romských dětí zde v dobrém zdravotním stavu, v kontrolní skupině podíl zdravých dětí klesá na 73%. A opět naopak je tomu v pěstounské péči příbuzných (zde je zdravých jen 71% romských, zatímco v kontrolní skupině je jejich podíl téměř 90%). Specifickou zdravotní oblastí jsou neurotické poruchy dětí – výrazně zvyšují náročnost výchovy. Setkáváme se zde s poruchami spánku, pomočováním, úzkostí, tiky, neurotickým napětím, neklidem aj. Nacházíme je u jedné čtvrtiny všech dětí – přibližně stejně často u dětí romských i neromských. Častěji jsou uváděny u chlapců (31%) než u děvčat (21%). Výrazně častěji je nacházíme v pěstounské péči cizích osob – a dodejme, že se často kombinují s dalšími zdravotními potížemi, což opět dále zvyšuje náročnost péče a výši požadavků kladených na pěstouny (u 64% romských dětí a 58% dětí neromských s neurotickými potížemi tyto problémy trvají).

Naopak ve starším věku (okolo 15 let) jsou hodnoceny častěji jako poslušné, submisivní, více samotářské, citlivější a s menším smyslem pro humor. Zároveň se v pubertě objevují u romských dětí, dvaapůlkrát častěji než u kontrolní skupiny, závažnější problémy. Z těchto a dalších údajů lze usuzovat, že romské děti mají v tomto období častěji problémy s hledáním a nalézáním vlastní identity. K tomu bezpochyby přispívá poněkud problematické přijímání romských dětí jejich novým, širším sociálním prostředím (sousedé, spolužáci). Romské děti se

s kritickými či odmítavými reakcemi okolí setkávají třikrát častěji než děti neromské. Tyto negativní postoje sociálního okolí ovlivňují chování dítěte, které se tak dostává do začarovaného kruhu. Tehdejší výzkum si kladl otázku: je neposlušnost romských dětí jiná (či stejná jako) u dětí neromských? Výsledky naznačují, že romské děti, které jsou hodnoceny jako „neposlušné“, bývají častěji, než děti z kontrolní skupiny, hodnoceny jako pohyblivé, čilé, dominantní, prosazující se, ale také jako družnější, „smíškové“ a bývají méně citlivé a přecitlivělé. Zároveň je mezi nimi jak více „dobrosrdečných“ altruistů, tak i relativně více egoistů (neposlušné děti z kontrolní skupiny jsou častěji hodnoceny jako podléhavé, líné, apatické, nevýrazné). Z toho plyne, že chování, které je u romských dětí posuzováno jako neposlušnost, se rozvíjí pravděpodobně častěji na jiném temperamentovém základě (vyšší aktivita, pohyblivost, nižší citlivost) než stejně posuzované chování u dětí neromských. Častěji jsou zde také uváděny poruchy chování – 12% (kontrolní skupina 9%). Nejpočetněji je zastoupeno lhaní a poté krádeže a útoky, popř. drzost, odmítání, toulání, záškoláctví, nekázeň a agresivita. U starších nacházíme ojediněle alkoholismus, mravnostní delikty a trestnou činnost. U dvou romských děvčat (11 a 12 let) byl uveden předčasný zájem o chlapce. Podívejme se teď na některé případy podrobněji.

Sedmnáctiletá romská dívka byla ve svých třinácti letech umístěna do pěstounské péče matčiny sestry a jejího manžela (příbuzenská pěstounská péče). Vlastní matka byla alkoholička, která současně byla těžce nemocná, takže se nemohla o dívce starat. Později zemřela. Otec byl rovněž vážně nemocen. Je negramotný a alkoholik. Nepracuje, několikrát byl trestně stíhán. Děvče bylo umístěno do dětského domova a později do pěstounské péče. Pěstouni jsou pouze o dvanáct let starší. Jsou hodnoceni jako „normální“ rodina: pěstounka občas manželovi toleruje návštěvu pobostinství. Pěstouni mají své vlastní tři děti. Dívka zpočátku do rodiny dobře zapadla, děti pěstounů i lidé z okolí a ve škole jí měli rádi. Navštěvovala zvláštní školu, podle pěstounky je však v poslední době nespokojená, neposlušná a líná. Potíže nastaly po nástupu do odborného učiliště, kde dívka bydlela v internátu. Měla neomluvené absence, začala lhát, krást, toulala se, opíjela a měla mravnostní delikty. Doma byla drzá, pěstouni na ni nestačili, „zklamali se v ní“, a proto požádali o zrušení pěstounské péče.

Zamyslíme-li se nad tímto případem, zarazí nás několik věcí:

- 1) Děvče přichází do rodiny poměrně pozdě. Vlastní rodina je rozvrácená, rodiče lze hodnotit jako těžce (všestranně) nemocné osobnosti se sociálně patologickými rysy. V rámci vlastní rodiny děvčeti možnost nalézt záze-
mí téměř zcela chybí. Přesto se děvče do nové rodiny začleňuje zpočátku poměrně dobře.

- 2) Pěstouni jsou příliš mladí. Přesto není vyloučeno, že jejich vztah – vztah strýce a tety - může mít z části také povahu vztahu starších a zkušenějších kamarádů, a proto bude pro děvče v tomto věku přijatelnější než neústupná autorita. Patnáctiletý rozdíl je však asi příliš malý, zejména s ohledem na vlastní děti pěstounů.
- 3) Pěstouni mají sice své malé vlastní děti, ale zkušenost s výchovou dospívajícího děvčete jim zřejmě chybí (otevřenou - a nezodpovězenou - otázkou je, zda sami zvládli krize a úkoly svého dospívání).
- 4) Daleko závažnější se však jeví okolnost, že děvče, které se sotva začalo začleňovat do nové rodiny, je z ní vytrženo při přechodu do internátu odborného učiliště.

Spornou otázkou v tomto případě není jen vlastní výběr pěstounů, ale především:

- 1) předčasný odchod a vytržení děvčete z nové rodiny;
- 2) otázka výchovného vedení na internátě a nejasná otázka spolupráce pěstounů s oddělením péče o dítě a s odborným učilištěm;
- 3) a v neposlední řadě otázka odborných poradenských a terapeutických služeb hned od počátku pěstounské péče.

Dalším příkladem nevhodného narušení dosavadních vztahů je následující případ:

Dvanáctiletá romská dívka přišla natrvalo do osvojitelské rodiny z dětského domova v necelých pěti letech. Má tmavou pleť, oči i vlasy. Údaje o pokrevních rodičích chybí. V době příchodu dítěte do rodiny bylo adoptivní matce 30 a adoptivnímu otci 31 let. Oba udávají, že mají mírné zdravotní, blíže nespecifikované potíže. Manželství pěstounů je hodnoceno jako pěkné a stabilní. Osvojitel je tmavovlasý. Kvůli dítěti změnili bydliště, skutečnost osvojení dívky blíže neobjasnili. Po přestěhování si dítě těžce zvykalo na nové prostředí ve škole. Ve škole bylo průměrné, hravé. Širší rodina je přijala dobře. Celkově je hodnoceno jako snaživé a ctižádostivé, ale málo svědomité, podléhavé a poměrně poslušné, družné a dosti citlivé dítě. Problémy nastaly poté, co jí spolužačka – asi v devíti letech – řekla, že je adoptovaná. Dívka začala utíkat z domu, toulala se a lhala. Po nastalých problémech chtěli rodiče osvojení (2.stupně) zrušit; děvče dokonce načas umístili do dětského domova. O odbornou pomoc požádali oddělení péče o dítě a psychologickou poradnu. Později byla ústavní výchova zrušena a děvče se vrátilo do rodiny. V době šetření byly celkové poměry v rodině v pořádku.

V tomto případě zůstávají nevyjasněné některé okolnosti (sociální pracovníce o nich v dané kauze nereferují):

- 1) jak dlouho dítě znalo osvojitele před umístěním do rodiny a jak dlouho navštěvovalo rodinu předtím, než bylo osvojeno;
- 2) jak dlouho trvaly potíže, než bylo dítě umístěno do dětského domova;
- 3) jaký charakter měla psychologická pomoc a proč nebyla nasazena dříve.

A opětovně tu narážíme na starý problém – pravdu nelze ve výchově odkládat na vedlejší kolej, nelze ji tajit, či ponechávat v nevyjasněné tajuplnosti.

Na uvedených dvou případech je naznačeno, co může způsobit potíže při vrůstání romských dětí do nových rodin. Velmi často jde o pozdní příchod do rodiny a povětšinou se mnohé problémy aktivují v souvislosti s hledáním osobní identity, kterou si romské děti nemohou úspěšně osvojit, aniž by se vyrovnaly se svou identitou etnickou, jejíž „problematičnost“ si teprve v pubertě a dospívání začínají uvědomovat. Nejedná se však jen o problém romských dětí. Jak ukazuje následující příběh, totéž může být kamenem úrazu v náhradní rodinné péči (ale nejen zde) i u dětí neromských.

Sedmnáctiletý chlapec z kontrolní skupiny žije od malička v osvojení. Dnes se jedná o nezrušitelné osvojení. Do nové rodiny přišel přímo z porodnice ve věku 15 dnů. Pokrevní matka byla v době narození dítěte 21letá, podle dostupných údajů byla zdravá, svobodná, bez zaměstnání (v té době něco zcela výjimečného, práce byla povinností), hodnocena jako příživnice. Otec nebyl uveden. Dítě nechtěla a na interrupci už bylo pozdě (nebo přes svou pověst chtěla dítě alespoň porodit?). Osvojitelka byla v době chlapcova příchodu do rodiny 40letá, osvoji-

tel 41letý. Příbuzní s osvojením nesoúhlasili. V rodině žije ještě další mladší osvojené dítě. Skutečnost osvojení rodiče před chlapcem tají a z toho důvodu také změnili bydliště. Osvojitel vystřídal poslední dobou několik zaměstnání. Chlapec navštěvoval jesle i školku. V dětství je uváděna enuréza a neurotické rysy, ve školce rvačky s dětmi, nepořádnost a neposlušnost. Ve škole byl slabším žákem, opakoval 4. třídu. Osvojitelkou je hodnocen jako málo svědomitý, bez pracovní tíživosti a snahy, neposlušný, nadměrně družný, podlébavý a současně nápadně tvrdý a necitlivý. Matka uvádí rovněž zúškoláctví, lhaní a nechut' k práci. Chlapec sám má zájem o motory. Volný čas tráví většinou s partou „závadných“ hochů. To, že je osvojen, chlapec tuší, ale neví však (podle osvojitelů) nic určitého. V dětství byli rodiče-osvojitelé s chlapcem spokojeni, nyní však na jeho výchovu nestačí. Chlapcovy nedostatky svádějí na vrozené vlohy a „dědictví“ po pokrevních rodičích. Sociální pracovníce hodnotí jejich manželství jako průměrné a spíše formální. Osvojitelé nejsou ve svých výchovných postupech jednotní, nezvládají dvě osvojené děti různých povah. Otec je pasivní a v současné době pije. Odbornou pomoc zřejmě nevyhledali, domnívají se, že o ni měli požádat dříve. Teď je již pozdě, výchovné možnosti jsou – podle nich – vyčerpány.

Abychom mohli zodpovědně posoudit možné zdroje problémů a hledat cesty nápravy, museli bychom být s celým případem seznámeni hlouběji a podrobněji. Z dostupných údajů však lze i tak usuzovat určitá „slabá místa“, zejména určitou osobnostní nezralost (navzdory věku) adoptivních rodičů. Obava z objasnění

(a jí předcházející obava z prozrazení) adopce nebývá často primárně obavou z toho, „jak by to dítě neslo“, ale spíše obavou (byť třeba nepřiznanou), jak to ponесou sami adoptivní rodiče, jak tomu bude s jejich rodičovskou identitou. Utajená adopce představuje pro osvojitele velice specifické ohrožení, budoucnost je totiž neohrožuje tím, že se stane něco nepředvídatelného, ale naopak tím, že vyjde najevo (třeba i nevhodným způsobem) skutečný stav věci.

V takovém případě již nejde jen o jednorázovou skutečnost samotného případného prozrazení. Na každodenní rodinnou atmosféru tu působí průběžně obava, strach z prozrazení. To, že si osvojitelé nevyžádali v uvedeném případě včas odbornou pomoc, může svědčit nejen o tom, že sami problém nejen podcenili (a vytěsnili), ale i o tom, že neměli sílu konfrontovat se s celou skutečností osvojení. Svou roli zde mohl pravděpodobně sehrát i negativní postoj příbuzných, který dává tušit poněkud nejisté rodinné zázemí osvojitelů. Není ani vyloučeno to, že nepožádali o odbornou pomoc proto, že měli obavy, že by se mj. zabývala i jejich postoji k osvojení a jeho objasnění. Jejich snaha klást vinu především mimo sebe (vrozené vlohy a „dědictví“ po pokrevních rodičích) a narušení vazeb a životních postojů, jak o tom svědčí osvojitelův alkoholismus a na svou dobu časté střídání zaměstnání (což mohou být pokusy o únik z celkové nepříznivé a nepřijemné situace) to vše v tomto kontextu vypovídá spíše o jejich nepřipravenosti a osobní nezralosti pro adoptivní rodičovství.

Závěry

Můžeme tedy vidět, že problémy v náhradní rodinné péči neprovázejí jen děti romské a jejich náhradní rodiče, ale i děti a náhradní rodiče, jejichž startovní podmínky mohou na první pohled vypadat zcela příznivě.

Výsledky srovnání obou skupin ukazují, že úspěšnost začlenění do nové rodiny není původem dítěte výrazně ovlivněna. Mezi romskými a neromskými dětmi nebyly zjištěny výraznější rozdíly. Mnohem větší vliv na přijetí dítěte má jeho věk (čím vyšší, tím je zátěž větší). Také nejruznější vývojová opoždění, zlozvyky či poruchy chování komplikují proces sžívání se. Ve světle těchto zjištění se znovu objevuje naléhavá potřeba umístit'ovat děti do náhradní rodinné péče co nejdříve.

S tím ovšem úzce souvisí i povinnost sociálních služeb poskytovat náhradním rodinám příslušný servis, který by jim pomohl překonávat výše zmíněné problémy, které budou přicházet. Samozřejmě bez rozdílu, zda jde o děti romské či jiné. Odbornou pomoc potřebují rodiny jak s romským, tak s neromským dítětem zhruba v každém čtvrtém případě. Poněkud náročnější se v tomto směru jeví pěstounská péče než adopce. Jedná se především o rodiny, kde se dítě stýká se svými pokrevními příbuznými a o případy rodin starších matek-pěstounek (v době přijetí dítěte nad 35 let). Větší zájem o odborné informace, výměnu zkušeností a vzájemné kontakty mají pěstouni a osvojitelé romských dětí. Zároveň

jsou také ochotnější dále svoje zkušenosti předávat.

Co ještě plyne z těchto zjištění? Především to, že důkladná příprava a výběr jsou nezbytností. Chybí však – jak v minulosti, tak dnes – lidé, kteří by měli dostatek osobních, odborných a časových rezerv pro tuto náročnou práci. A jaká je situace romských opuštěných dětí dnes? S jistotou nevíme. Osobně se domnívám, že není lepší, než tomu bylo v době před dvaceti lety. Vše nasvědčuje tomu, že sociálně osiřelé romské děti patří v naší dětské populaci k těm, které jsou nejvíce znevýhodněny, k těm, které mají nejmenší šanci zažít a poznat, co je to jistota rodičovské náruče a atmosféra rodinného kruhu okolo stolu, nejen svátečního. Právě tyto každodenní zkušenosti jim chybí a jejich absence se podepisuje na tom, že ani ony samy nebudou schopny tyto „nezbytnosti“ poskytovat svým vlastním dětem. A kolo „sociální dědičnosti“ se bude točit dále. Připomeňme si znovu motto, které jsme dali do vínku charitativnímu programu Nadace pro rozvoj občanské společnosti a České televize, které jsme převzali z knihy Zdeňka Heluse „Vyznat se v dětech“. **„Ohrožené dítě potenciálně ohrožuje svět - může z něho totiž vyrůst člověk, který nejenže se nebude podílet na stavbě tohoto světa, protože se tomu nenaučil, ale který bude jeho zkázou, protože ho nenávidí za všechny křivdy, které mu způsobil.“**

Literatura:

Helus Z., 1984, *Vyznat se v dětech*, SPN Praha

Říčan P., 1998, *S Romy žít budeme – jde o to, jak*, Portál

Svobodová M., Kovařík J., Niederle P., 1981, *Cikánské děti v náhradní rodinné péči*, MPSV, Praha

4. PROGRAMY STŘEDISKA NRP PRO ROMSKÉ DĚTI A NOVÉ RODINY

Alena Vávrová

Do náhradní rodinné péče přicházejí děti buď z ústavních zařízení nebo přímo z dysfunkční biologické rodiny. Vliv ústavního prostředí a stejně tak vliv původní dysfunkční rodiny na život dítěte a jeho další vývoj popsal pan prof. Z. Matějček ve svých pracích jako syndrom psychické deprivace. To je: „psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy dítěti není dána příležitost k uspokojení některých jeho základních psychických potřeb v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu“.

Výzkumy ukazují, že následky psychické deprivace se mohou podstatně zmírnit, či vymizet v podnětném a láskyplném prostředí rodiny, kde je dítě přijímáno bezvýhradně a se vším všudy.

Péče o děti v nových rodinách je proto náročná a má svá specifika. Žadatelé o náhradní rodinnou péči proto procházejí před přijetím dítěte procesem odborného posuzování a přípravou na budoucí rodičovství, ale tato příprava končí před přijetím dítěte. V současné době je více než polovina dětí v ústavech romského původu, ale bohužel najít pro ně nové rodiny bývá velmi obtížné.

Noví rodiče se pak po převzetí dítěte ocitají často v situacích, kterým nerozumí, a protože si jsou ve své nové roli nejistí, bojí se s problémy a nečekanými projevy dětí obrátit na odborníky. Kvůli neporozumění potřebám těchto dětí pak problémy narůstají a často je pomoc vyhledána až velmi pozdě.

Dospívající děti v náhradní rodinné péči mají problémy s nalezením vlastní identity. Bohužel mnohé z dětí, které byly osvojeny, neznají pravdu o své minulosti. Často jim ze strany náhradních rodičů nebylo řečeno nic o jejich původu nebo jim bylo řečeno jen něco velmi málo v raném dětství, ale dál se k tomuto tématu nikdo nevracel. Nikdo s nimi tuto skutečnost nesdílel. Možná jim samotným zůstala i nějaká vzpomínka, ale zjistily, že jejich blízkým toto téma není příjemné, že se mu vyhýbají, nebo se o svém pravém původu dozvěděly zcela nečekaně od někoho zvenčí. Takovým dětem zůstávají v jejich minulosti podivná stinná místa a s tím se jim opravdu těžko žije.

Středisko NRP se již v minulých letech věnovalo několika projektům, které byly zaměřeny na problematiku romských dětí, vyrůstajících mimo vlastní rodinu.

Od roku 2000 realizujeme projekt „**Odjinud a přece spolu**“ financovaného z prostředků Nadace rozvoje občanské společnosti - Phare, který se věnuje pomoci dětem v několika dětských domovech. Tomuto projektu se věnujeme dosud v rámci programu Prevence, pomoc a podpora dětí žijících mimo vlastní rodinu. Projekt se jmenuje „**Kmotří při dětských domovech**“, který je určen pro děti a mládež vyrůstající v ústavních zařízeních ve věku 3-18 let ve 12 dětských domovech. Více než polovina těchto zařízení leží v malých, těžko dostupných obcích, kde děti mají jen velmi omezené možnosti rozvíjet své zájmy a záliby. Vzhledem k velké vytíženosti personálu dětských domovů není často v jeho silách nabídnout dětem pravidelnou zájmovou činnost. Zároveň jsou také pro děti méně lákavé aktivity, které pro ně připravují ve volných chvílích jejich vychovatelé či učitelé, se kterými jsou v každodenním kontaktu. Z našich dlouhodobých zkušeností víme, že v dětských domovech chybí kontakt dětí s dalšími „novými“ lidmi, kteří přicházejí zvenčí a zprostředkovávají dětem nové poznatky a zážitky. Kmotří pravidelně docházejí do dětských domovů v blízkosti jejich bydliště a připravují pro děti pravidelné volnočasové kluby zaměřené na výtvarné, sportovní a herní aktivity. Děti z dětských domovů tak mají kromě širší nabídky volnočasových aktivit možnost navázat smysluplný vztah se starším kamarádem z prostředí mimo dětský domov.

V letech 2000-2002 jsme realizovali další projekt „**Romské děti do romských rodin**“, podpořený rovněž NROS. Cílem tohoto projektu bylo nalézt

romské rodiny, které by mohly přijmout romské děti do NRP.

V roce 2000 jsme také zajišťovali „**Romský výtvarný projekt pro děti z DD**“. Tento projekt přispěl k rozvoji výtvarného a sociálního citění a seznamoval děti s romskými zvyklostmi, typickými kulturními rysy a ostatními etnickými skupinami ve světě.

V současné době realizujeme následující projekty, o nichž se můžete dozvědět více z našich www.nahradnirodina.cz:

- Centrum pro náhradní rodinnou péči
- Pražské centrum rodinných služeb
- „Kdo jsem?“ a „Naše romské dítě“
- Děti nesmí zůstat samy – potřebují rodiče!!!

Tyto projekty jsou zaměřeny především na dlouhodobé doprovázení rodin nejen před přijetím dítěte do náhradní rodinné péče, ale především na období jeho adaptace v nové rodině a dál dle potřeby případně až do jeho dospělosti.

V rámci těchto projektů jsme vytvořili bezpečné zázemí pro náhradní rodiny, které mají možnost využívat našich odborných a sociálně-právních poradenských služeb:

- infolinka: 233356701
- internetové on-line poradny:
 - » www.nahradnirodina.cz,
 - » www.rodina.cz,
 - » www.adopce.com
- pravidelné konzultační dny
- kluby pěstounů a osvojitelů. Náhradní rodiny i s dětmi mají možnost se pod naším odborným vedením scházet v klubech pěstounů a osvojitelů, kde jim je, vedle odborné a přátelské podpory a pomoci, také poskytnut prostor pro výměnu a sdílení vlastních zkušeností s výchovou přijatých dětí.

Kluby náhradních rodičů

Naším cílem je zmírnit následky psychické deprivace způsobené výchovou dětí v ústavním nebo nepodnětném domácím prostředí. Odborná pomoc je zaměřena především na vytváření citových vazeb v nových rodinách, posílení sebedůvěry rodičů, ale i samotných dětí tím, že noví rodiče porozumí potřebám těchto dětí a přijmou i jejich minulost. Usilujeme o urychlení procesu adaptace těchto dětí v nových rodinách, zaměřujeme se na zlepšení vzájemné komunikace mezi

děťmi a jejich novou rodinou, na posílení rodičovských rolí a na vytváření zdravých výchovných postojů.

Kluby se scházejí pravidelně. Setkání jsou spojená např. s odbornou přednáškou dle zájmu rodičů nebo s předvedením a výukou technik podporujících vytváření citových vazeb. Na některých sezeních se věnujeme tématicky zaměřené práci se skupinou, jindy necháváme prostor pro svépomoc. Pro děti je připravován program za pomoci našich proškolených dobrovolnic z řad studentek odborných a vysokých škol.

Organizujeme také pobyty maminek s dětmi spojené s odborným programem a konzultacemi. Naše pomoc je poskytována také přímo v rodinném prostředí. Dle zájmu a potřeb rodičů je možné využít i techniky VTI (videotréning interakcí).

Programy pro rodiny s romskými dětmi

Specifické problémy s nalezením vlastní identity mají romské děti vychovávané v majoritních rodinách. Tyto děti často nemají ve své blízkosti možnost poznat pozitivní vzory z řad Romů. Jejich noví rodiče před původem svých dětí zavírají oči. Často se tyto rodiny potýkají s nepříjetím okolí a jsou nuceny čelit různým projevům nesnášenlivosti, na které nejsou dostatečně připraveny. Projekt Kdo jsem? umožňuje vzájemná setkávání rodin, které přijaly do náhradní rodinné péče romské děti. Těmto dětem pomáhá se seznámit s romskou kulturou - za milé dobrovolné pomoci romských studentů - a umožňuje jim strávit čas s dětmi se stejnou minulostí i s dětmi stejného etnika. Rodičům dává poznat specifika romského etnika, pochopit tak lépe chování svých dětí a přijmout jejich minulost. Tím se tyto rodiny lépe začlení do společnosti, rodiče i děti získají větší sebevědomí a dokážou tak lépe čelit případným nepřátelským reakcím svého okolí.

5. PROJEKT NAŠE ROMSKÉ DÍTĚ

Martina Vančáková

Součástí osobní identity každého člověka je pocit příslušnosti ke svému národu, znalost jeho historických kořenů, kulturního dědictví, důležitých osobností historie i současnosti, specifických společenských norem, zvyků atd.

Romské děti vyrůstající v adopci či pěstounské péči u ne-romských rodičů se ocitají mezi dvěma světy. Ne-romský svět jejich nové rodiny se pro ně stává základním referenčním rámcem (podpořeným navíc školní výchovou a většinou společností). Zároveň však často opakovaně zažívají bolestnou zkušenost, že jsou ne-romským světem (vrstevníky, sousedy, cizími lidmi) odmítání a nevhodnými či úmyslnými poznámkami odkazováni do světa svého biologického původu. Obvykle s romskou společností mají jen pramalé zkušenosti a ani romský svět je bez znalosti jeho kulturních norem k sobě nepřijímá. V emocionálním hledání v době dospívání se pak může stát, že zavrhnou přijatou ne-romskou část své identity a ocitnou se tak v jakémsi prázdňém meziprostoru. Někdy se snaží přimknout k romské komunitě za každou cenu a bez příležitosti k výběru z většího okruhu možných romských přátel se snadno stanou členy party s drogovou či kriminální zkušeností. Jejich vnitřní nejistoty někdy vedou k nejrůznějšímu problematickému chování, útěkům, narušeným vztahům. K dovršení osudu jejich případné nežádoucí chování dostane nálepku „volání hlasu krve či romských genů“.

Cílem projektu je nabídnout romským dětem a jejich ne-romským rodinám nástroje, kterými mohou pomoci nastartovat utváření pevnější osobní identity dětí tak, aby výsledkem byl sebejistý člověk, čerpající sílu z obou svých kultur a nikoli bezradně tápající kdesi mezi nimi. Kromě vzdělávání a informování chceme nabídnout zejména příležitost ke vzájemnému setkávání romských a ne-romských rodin a jejich dětí. Sdílení společných otázek a zkušeností mezi rodiči i konzultace s odborníky pomáhají rodičům úspěšně řešit starosti i podělit se o úspěchy ve výchově svých dětí.

Prostředkem projektu jsou **besedy** rodičů s romskými i neromskými odborníky a zajímavými osobnostmi, **semináře** s tématy romistickými (kultura, historie, život Romů) i s dalšími blízkými tématy (psychologická, pedagogická, lékařská apod.), zajímavé **zážitkové i výchovné programy pro děti**, které jsou vedeny zkušenými romskými lektory, pořádání atraktivních společných akcí pro romské rodiny a rodiny s romskými dětmi v NRP, ideálně společně s místními romskými občanskými sdruženími.

Tato celodenní setkání rodin probíhají několikrát do roka a účastní se jej rodiny ze všech koutů republiky. Na našich setkáních jsou vítáni i potenciální žadatelé o péči o romské dítě či profesionálové přicházející v praxi do styku s rodinami s romskými dětmi.

Zprostředkujeme také **kurzy romštiny**, výuku **romského tance** apod. Doplnkovou možností je spolupráce a konzultace s romskými poradci a koordinátory při úřadech státní správy, kteří mohou rodinám s romskými dětmi doporučit aktivity romských sdružení v místě jejich bydliště.

Chystáme realizaci nové služby, období dobrovolnického programu Pět P (Big Brothers, Big Sisters), kdy do náhradních rodin s romskými dětmi bude po určenou dobu docházet jednou týdně mladý romský dobrovolník, který bude s dítětem kvalitně trávit volný čas a stane se tak jeho pozitivním vzorem při budování vlastní identity.

romske.dite@nahradnirodina.cz

6. PĚT P V ROZVOJI IDENTITY DÍTĚTE JINÉ KULTURY

Martina Vančáková

1. POSTUPNĚ

Budeme-li se o rozvoj identity dítěte aktivně starat hned od počátku, můžeme zmírnit riziko bouřlivého období v pubertě, kdy si bude ostře uvědomovat, že je „jiné“.

2. PŘIROZENĚ

Prvky, které pomohou dítěti rozvíjet jeho identitu, je vhodné začlenit do běžného života pro všechny členy rodiny. Kdyby mělo dítě pocit, že je odlišné, může část vlastního „já“ začít odmítat ve snaze splynout s ostatními.

3. PŘIJMOUT ODLIŠNOST

Abychom dokázali dítěti přirozeně zprostředkovat vytvoření jeho vlastní identity, musíme nejdřív vnitřně přijmout fakt, že jeho identita je odlišná od naší i od identity našich případných biologických dětí a je vhodné s tím pracovat.

4. POZITIVNĚ

Dědictví původu dítěte bychom měli považovat za obohacení našeho života, naší rodiny. Přijaté dítě bude obohaceno o poznání naší kultury, my budeme obohaceni při poznávání té jeho.

5. PLÁNOVITĚ

Pro rozvoj identity přijatého dítěte jiné kultury musíme udělat něco navíc, co ve výchově dětí stejného etnika by „se udělalo“ jaksi samo. Chceme-li přijatému dítěti dát prostor pro rozvoj jeho vlastní identity, může být účelné mít jasnou představu, kdy a jaké kroky podniknout.

7. PLÁN KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

Upraveno pro potřeby rodičů romských dětí podle P. Seversové v knize A.Schoolerové: Adopce, vztah založený na slibu (vydal Návrat domů, 2002).

KOJENEC A BATOLE (0 - 2 roky)

Zjistěte, jakým způsobem lze ve vašem okolí navázat vztah s romskou rodinou nebo s dospělými Romy (pozor, kulturní rozdíl: ženy – neoslovujte romské muže a naopak!).

Umožněte svým dětem (nejen romským!) naslouchat zvuku romské řeči, melodiím romské hudby. Využijte čas k poznávání romské kultury, historie, literatury, tradic.

Přijměte fakt, že jako se přijaté romské dítě stává současně „českým“, tak i vaše rodina je od nynějška také zčásti „romská“. Jaký postoj máte vy sami k Romům, takový si vztáhne vaše dítě vůči sobě!

PŘEDŠKOLNÍ VĚK (3 - 6 let)

Dále rozvíjejte vztahy s romskými rodinami. Ideální je, podaří-li se vám najít skutečné přátele.

Hřiště, plácek před školou a mateřská školka jsou dobré příležitosti k seznámení vašich dětí s jinými romskými dětmi. Také církevní sbor bývá výborným místem.

Využívejte společných setkání a prázdninových pobytů s jinými náhradními rodinami s romskými dětmi. Zjištění, že všichni stojíte před podobnými otázkami, které rodiče „bílých“ dětí neřeší, bývá podporou a povzbuzením. Navázané vztahy často vydrží léta ku vzájemnému prospěchu. Vyprávěním seznamte děti s dějinami Romů a s významnými a zajímavými romskými osobnostmi.

Dejte přednost možnosti použít služby osob romského původu, např. pokladní v supermarketu, kadeřnice, zdravotní sestry apod.

Poříd'te dětem snědnu panenku, typické hudební nástroje, knihy s romskými pohádkami (pozor, původní romské pohádky se vyprávěly mezi dospělými Romy, proto často nejsou pro malé děti vhodné!) a říkadly, s romskými obrázky. Také indické motivy jsou na místě – odtamtud pocházejí prapředkové Romů a mnoho prvků zůstalo v romské kultuře dodnes.

MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK (7 – 9 let)

Dále rozvíjejte přátelství s romskými rodinami, udržujte vztahy s dalšími pěstouny. Účastněte se dětských akcí pořádaných místním romským sdružením či úřadem.

Zajistěte dětem a společně používejte romské knížky, hudební kazety, připojte se k oslavám Mezinárodního dne Romů (8. dubna). Naučte se všichni pár romských písniček.

Navštivte s celou rodinou některý romský festival, zvláště pokud tam budou vystupovat i dětské soubory.

Promluvte si s třídní učitelkou, zeptejte se jí, zda má v plánu v hodinách informovat i o romské kultuře, dějinách, umění. Nabídněte se, že jí pomůžete se sháněním materiálu. Citlivě se zeptejte na vztahy ve třídě, abyste předešli riziku šikany (vaše dítě může být obětí i tyranem!). Může být vhodné upozornit ji na některé obecné záležitosti dětí v NRP, např. že nemá své fotografie z raného dětství, které mohou být potřeba při výuce apod.

Poskytněte dítěti dostatek možností rozvíjet své vlohy a sebevědomí a posilovat své přátelství s dětmi v „bezpečných skupinách“ – v kroužku, skautském oddíle apod. Dítě s dobrým sociálním zázemím, které má své jasné místo ve skupině vrstevníků, mívá menší sklony ke vstupování do nevhodných partiček.

Podávejte dítěti pravdivé, avšak pozitivní či alespoň neutrální informace o jeho biologickém původu a rodičích, rozvíjejte i tuto neoddělitelnou složku jeho identity (hudební nadání/husté vlasy/hezkou postavu máš určitě po tvých původních rodičích). Zároveň však posilujte i příslušnost dítěte k vaší rodině (směje se jako maminka, plaveš už jako tvůj brácha, jsi silný jako táta).

PŘEDPUBERTÁLNÍ VĚK (9 – 12 let)

Dále se stýkejte se s romskými rodinami, hledejte další přátelství. Pokud dítě v tomto věku má pozitivní vzory mezi svými romskými kamarády, je to výborná prevence před útěky tzv. „ke svým“ o pár let později.

Podporujte doma výskyt kulturně odpovídajícího oblečení, hudby, literatury, umění a zájmových činností. Účastněte se setkání a akcí s Romy, kam půjde celá rodina.

Prohlubujte své znalosti historie Romů, jejich kultury a významných osobností. Sdílejte je s dítětem i celou rodinou. Ideální je, pokud tyto vědomosti dítě uplatní i ve škole např. formou referátu či domácího úkolu.

Pokud o to dítě jeví zájem, můžete sbírat pozitivní informace o Romech, výstřižků, záznamů z TV, plakátů osobností apod.

Je dobré, známe-li aspoň pár romských slovíček, které běžně Romové použí-

vají v řeči (dikh/diča - hele, more - člověče, ara - pozor, šun - poslouchej, dža - jdi, ma ker - nedělej to, čhaj/čhavo - romská dívka/kluk, rakfi/raklo - neromská dívka/kluk, kamav tut – miluju tě).

PUBERTA (11 – 14 let)

Buďte v intenzivním kontaktu s dalšími náhradními rodinami s podobně starými dětmi, abyste byli schopni rozlišit běžné pubertální chování od problémů pramenících z vyrůstání v náhradní rodině nebo z odlišného genetického a kulturního původu. Při pochybnostech je vždy dobré konzultovat včas situaci se zkušeným odborníkem, abyste předešli rozvinutí možného problému do těžko zvladatelného stádia.

Využijte společně strávený čas k tomu, abyste ve vstřícném ovzduší probrali věci kolem chození, sexuality, přátelství, drog a podobných témat, do kterých se nám většinou nechce, ale pro dítě jsou životně důležitá. Ideální je, máte-li znalosti o tom, jak to chodí v romské komunitě – např. společenské konvence ohledně vztahů mezi chlapci a dívkami či tempo sexuálního vyzrávání mohou být značně odlišné a jejich nepochopení by se mohlo stát důvodem pro odmítání vašeho dítěte jeho dosavadními „vhodnými“ romskými kamarády.

Nevytvářejte v rodinné komunikaci žádná tabu ohledně Romů. Přestože se snažíte dítěti předkládat hlavně pozitivní stránky romství, nevyhýbejte se ožehavým tématům. Ať se dozví raději od vás a s vhodným komentářem o vztazích mezi gadži a Romy, o současném sociálním postavení romské komunity, o rasismu, diskriminaci a možných nebezpečích, kterým jsou Romové vystaveni.

Společně přemýšlejte o tom, zda a jakým způsobem chce dítě samo v budoucnosti předat své kulturní dědictví vlastním dětem.

Pokračujte v aktivním poznávání romské kultury, navštěvování festivalů, Dne Romů, apod. Mějte však na paměti, že pro dítě v tomto věku je maximálně důležité zapadnout a být přijímáno vrstevníky. Pokud jsou těžištěm jeho přátelství české děti, je možné, že bude své romství vehementně odmítat. Nenuťte ho násilím, sami však svůj zájem projevujte dál – dítě to bude zpovzdálí bedlivě sledovat. Můžete cítit zklamání, že všechna vaše snaha přišla vniveč, ale čas ukáže, že vaše snažení rozhodně nebylo zbytečné.

ADOLESCENCE (15 – 19 let)

Dospívající dítě znovu veďte a povzbuzujte ke kontaktu s dospělými Romy. Pamatujte přitom, že mladý člověk bude schopen přijmout pouze ty osoby, se kterými se ztotožní.

Je dost možné, že toto období bude velmi bouřlivé. Může se stát, že náhle odmítne vše romské anebo naopak odmítne vše neromské, včetně vaší rodiny. Přežijte všechny emocionální výlevy, nenávislné výkřiky a útoky z domova s vědomím, že ve skutečnosti nejde o osobní útok proti vám. Mladý člověk bolestně hledá své místo na světě, poznává, že svět je často krutý a vy jste prostředníky mezi dítětem a tímto světem. Snažte se být mu nadále oporou a bezpečným bodem, nenechte se strhnout. Využijte všechny možnosti, jak si ulevit a načerpat nové síly. Neuzavírejte se do sebe, naopak, sdílejte své možné obavy s takovými lidmi, kteří vám rozumí a prožívají nebo už prožili podobné období.

Dále se podle své chuti zapojujte do kulturně odpovídajících činností i bez účasti dospívajícího, aby uvěřil, že ho přijímáte takového, jaký je, a že celé vaše dosavadní snažení nebyla jen „maškaráda“.

Až přejde divoké období, je pravděpodobné, že vaše práce přinese své ovoce – do života bude vstupovat mladý člověk, kterému bylo nabídnuto bohatství obou jeho kultur a má šanci si svobodně zvolit, jak s ním dál naloží.

8. NEJČASTĚJŠÍ DOTAZY

Vybráno z on-line poraden, které zajišťují odborní pracovníci Střediska NRP:

www.nahradnirodina.cz

www.rodina.cz

www.adopce.com

- 1) **Jsme bezdětní manželé, schválení žadatelé a už dva roky čekáme na miminko. Náš původní požadavek byl dítě do jednoho roku, bez zdravotního postižení a z většinové populace. Nyní zvažujeme, zda žádost nerozšířit na poloromské či romské dítě bez viditelných etnických znaků. Co si o tom myslíte?**

Většina bezdětných manželů usiluje nejprve o vlastní dítě i za pomoci asistované reprodukce. Teprve v případě neúspěchu začínají uvažovat o náhradním řešení – adopci. Čekání na vytoužené děťátko bývá obvykle poměrně dlouhé, a protože manželé pochopitelně touží po zdravém miminku, tak - aby čekání urychlili - rozšíří svou žádost na poloromské či romské bez viditelných etnických znaků.

Ale přijmout dítě do adopce nikdy nesmí být jen náhradní řešení. Péče o přijaté dítě je náročný úkol. Všechny děti, ať se dostanou do rodin v jakémkoliv věku, jsou děti s minulostí. A rodiče budou pravděpodobně řešit problémy,

které by u svých vlastních dětí řešit nemuseli.

Žádné poloromské či romské dítě není úplně bez etnických znaků. Čím je dítě starší, tím více je na něm vidět příslušnost k romskému etniku. Jeho romství se nedá popřít. Naopak, je potřeba je přijmout a pomoci dítěti najít svoji identitu.

Doporučuji získat co nejvíce vstupních informací o celé problematice. Dobře si tedy rozmyslete, zda jste schopni přijmout dítě i s jeho romstvím a pomoci mu v této situaci vybudovat identitu „našeho, milovaného, skvělého a romského“ dítěte.

2) Máme dvě vlastní děti a uvažujeme o přijetí romského dítěte do adopce či pěstounské péče. Jaké první kroky máme udělat?

Nejprve se podle místa vašeho bydliště dostavíte na oddělení sociálně-právní ochrany dětí příslušného úřadu obce s rozšířenou působností. Tam si vyzvednete žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče a o dotazníky týkající se vašich osobních údajů a představ o přijatém dítěti. (Uvedete tam, že máte zájem o romské dítě). Dodáte další doklady (např. o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech apod.). Sociální pracovnice Vás následně navštíví v rodině, udělá sociální šetření a po shromáždění všech podkladů zašle celou dokumentaci na krajský úřad či na magistrát. Tam vás pozvou k psychologickému vyšetření a žádost posoudí posudkový lékař kraje. Poté se zúčastníte příprav na přijetí nového dítěte. V případě, že projdete celým tímto procesem odborného posouzení, budete zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči. A pak už budete jen čekat, až u vás zazvoní telefon. Celý tento proces odborného posouzení trvá zhruba rok, avšak to, než budete vytipováni pro konkrétní dítě, bude ještě nějakou další dobu trvat.

3) Jaký je rozdíl mezi poloromským a romským dítětem?

Romské dítě má oba rodiče Romy. Původ poloromského dítěte je už poněkud nejasnější. S největší pravděpodobností byl jeden z rodičů Rom, ale pod cedulku „polopůvod“ se v podstatě vejde cokoliv. Někdy i dítě neromské matky, kde je otec neznámý, a které vykazuje romské rysy (barva pleti, tzv. mongolská skvrna apod.).

Společnost má ovšem i poloromské děti, zařazené jako romské, a tak na ně také reaguje. I poloromské dítě by mělo být ztotožněné se svým „romstvím“. Rodiče musí původ svého dítěte skutečně přijmout. Jenom tak mohou pomoci dítěti najít jeho identitu. Dítě dobře vycítí, když rodiče nechťejí o některých věcech mluvit. I když dítě vypadá, že svůj polopůvod neřeší, nemusí to být vždy pravda. Pouze chrání své nové rodiče...

- 4) **Toužím pomoci dítěti, které by mělo minimální šanci se dostat do rodiny. Mám mnoho zkušeností a tak žádám o romské dítě do deseti let. Nevím ale, jestli je to opravdu správná volba. Jaké vlastnosti, podle Vás, bych měla mít pěstounka romského dítěte?**

Všichni náhradní rodiče by měli být zralí, velmi reální lidé, vyrovnaní sami se sebou. Laskavost, trpělivost, velkorysost, ale zároveň i důslednost jsou velmi potřebné vlastnosti. Důležité je umět se radovat i z malých úspěchů svých přijatých dětí a smířit se s případným omezením, které tyto děti mohou mít. Schopnost milovat bez podmínek a nesrovnávat své děti s ostatními, přijmout dítě i s jeho minulostí a držet ve všech svízelných situacích pro dítě naději není vždy snadné, ale je to nezbytné.

Také musíte přijmout dítě se vším všudy, tj. i s jeho romstvím. Rodiče občas mají tendenci romství svých dětí „zamést pod koberec“, případně tuto skutečnost „pозměnit“ (jsi jen opálený, tatínek byl Ital apod.) Pokud dítě vycítí, že rodiče nemají rádi Romy nebo mají kolem romství dítěte nějaké obavy, vztáhne si to na sebe a je přesvědčeno, že je špatné, divné.

Doporučuji se zkontaktovat i s jinými rodinami, které vychovávají romské přijaté dítě. Můžete si vyměňovat zkušenosti i na internetových diskuzích či v klubech náhradních rodičů. Vaše dítě by mělo vidět, že jsou i další děti se stejnou životní zkušeností – tj. romské dítě s neromskou matkou.

- 5) V dětském domově jsem se seznámila s šestiletou romskou holčičkou. Jedná se o dítě, které by nutně potřebovalo individuální péči. Holčička není právně volná, protože její matka ji sporadicky navštěvuje. Ale podmínky k převzetí holčičky do své péče nikdy mít nebude (ani o to neusiluje). Je pro toto dítě nějaká naděje na novou rodinu?**

I tato holčička má šanci na novou rodinu. Mohla by se dostat do pěstounské péče s účastí rodičů (v tomto případě matky). Co to znamená v praxi? V rozsudku o svěřeni dítěte do pěstounské péče, by byly také zakotveny možnosti návštěv matky. Kdy, kde, popř. za jakých podmínek. Pro dítě to může být náročná situace (pro pěstouny také). Dítě je potřeba na návštěvu předem připravit, nachystat, biologická matka někdy naslibuje věci, které nesplní, dítě se pak dává několik dní po návštěvě do pořádku, pokud má romská matka zázemí ve své širší rodině, nepřijde obvykle sama... Ale na druhé straně dítě zná svůj původ a snáze hledá svoji identitu. Zkušenosti z praxe jsou takové, že ve většině případů zájem matky brzy vyprchá. Pokud ne, pak je její zájem dítěti celkově spíš přínosem. Je velmi důležité, aby pěstouni s biologickými rodiči komunikovali s úctou.

- 6) Chceme přijmout s manželem do adopce romské dítě. Všichni v široké rodině nás ale varují, že to nakonec špatně dopadne. Dítěti nepomůžeme a sami sebe zničíme. Jako důvod uvádějí, že Romové to mají v genech... Mohli byste nám říct, co to vlastně mají romské děti v genech? Jaká je naděje, že láskou a dobrou výchovou ty „jejich geny“ potlačíme?**

V první řadě mám pro vás dobrou zprávu: genetické rozdíly mezi mužem a ženou jsou mnohonásobně větší, než genetické rozdíly mezi dvěma muži (či ženami) libovolných dvou ras. Jinými slovy, mezi romským a bílým chlapečkem, které byste mohli přijmout, je daleko méně genetických rozdílů, než mezi vámi a vaším partnerem. Není tedy na místě genetickou složku osobnosti příliš přeceňovat.

Je tedy něco, co mají všechny romské děti geneticky dáno? Mýtů o romských dětech je mnoho, a ještě více výjimek, které je spíše vyvracejí než potvrzují. Vaše romské dítě vůbec nemusí mít “rytmus v těle” ani “toulavou krev”, či “cikánskou duši”. Může se ale snadno stát, že budeme-li stále s obavou očekávat, kdy se jeho romská krev probudí, a hledat různé náznaky “těch genů”, nevědomky dítě dotlačíme k tomu, že se začne chovat přesně podle našich podvědomých představ. Tento mechanismus funguje velmi dokonale. Jako žadatelé o romské dítě byste ale měli počítat s tím, že vaše rodičovství bude na vás klást některé úkoly navíc. Předně - pomoci dítěti vyrovnat se s hlubokým traumatem, které prožilo v raném dětství, kdy bylo odděleno od své matky, možná opuštěno nebo dramaticky odebráno a kratší či dlouhou dobu žilo bez lásky v ústavu. Právě z toho pramení většina problémů romských dětí v NRP a jsou to tytéž problémy, které ve stejné míře mají i ostatní, neromské děti v náhradních rodinách. To, s čím se však právě rodiče romských dětí musí naučit sami vycházet a později

pro to vybavit vhodnými dovednostmi i své děti, jsou předsudky okolí. Mohou se projevit kdekoli - při nákupu v samoobsluze, ve škole, mezi vrstevníky, v tramvaji. Jedinou obranou je pomoci dítěti vybudovat si zdravé sebevědomí, jehož důležitou součástí je jasně utvořená vlastní identita, zahrnující i jeho romství. Pokud sami poznáme bohatství romské kultury (historie, tradice, hudebního, výtvarného i literárního umění, mezilidských vztahů atd.), bude pro nás výchova romského dítěte velkým obohacením. Nebudeme tedy „romské geny“ potlačovat, ale naopak je budeme s láskou a porozuměním rozvíjet tak, aby si naše dítě, až povyroste, dokázalo vybrat z obou kultur pro sebe to nejlepší.

7) Máme v pěstounské péči dvanáctiletého romského chlapce. Přišel k nám ve svých šesti měsících. Nikdy s ním nebyly žádné problémy, až teď, při přechodu na novou školu na druhý stupeň. Spolužáci mu nadávají cikáne a on rozhodně popírá, že by byl Rom. Těžce se vyrovnával už i s tím, že se mi nenarodil ale to, že by byl jiného etnika prostě nechce připustit. Co máme dělat? Jak mu pomoci?

Přijaté děti se obvykle ztotožňují se svými novými rodiči. Chtěly by také vypadat jako oni. (V jedné rodině se holčička úplně zamalovala zubní pastou, aby měla „bílou“ pleť jako maminka.) Přiznat si, že jsem Rom, znamená být jiný, než moji rodiče. (A taky než moji kamarádi...) Ale popřením se situace nevyřeší. Zdá se mi šikovné, když se o romství nejprve začnou zajímat rodiče, nejlépe již před příchodem dítěte do rodiny. Mohou si pak s dítětem vyprávět o historii Romů, naučí své dítě některé romské písně, holčičky naučí romské tance. O prázdninách si mohou vyzkoušet způsob života „na cestě“, kterým žili Romové v minulosti. Určitě objevíte něco, co se Vám na Romech bude opravdu líbit... Jen musíte to své dítě jako romské opravdu přijmout. A Vaše dítě by mělo znát některé Romy, kteří žijí běžným způsobem života. Ne pouze ty, které potká v nádražní restauraci či vidí v bulvárních médiích.

Děti ve škole se smějí leckomu za cokoliv... když je někdo tlustý, neohrabaný, zrzavý... a vadí mu to. Budovat zdravé sebevědomí je nejlepší cesta k tomu, jak dítěti pomoci se srovnat se svým romstvím.

8) Mám v předpěstounské péči romské dítě a chceme si podat žádost k soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Neumíme to ale sepsat. Pomůžete nám?

V tomto případě by Vám měla pomoci Vaše sociální pracovnice. Pokud si návrh chcete sepsat sami, tak asi takhle:

Soudu: adresa

NÁVRH NA SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Vaše jméno.....,

bytem trvale hlášen.....

povolání.....,

I.

Biologická matka(co s ní bylo, je a bude...)

Jeho biologický otec(co s ním bylo, je a bude...)

Jak se k Vám dítě dostalo a proč.....

Co se právně odehrálo např. Nezletilý XY mi byl svěřen rozsudkem do péče a tento rozsudek nabyl právní moci dne

Důkaz: např. rozsudek soudu, výslech účastníků

II.

Jaké máte s dítětem vztahy a jaké pokroky udělalo dítě ve Vaší péči

Důkaz: např. výslech účastníků zprávy od lékařů

III.

Jaké máte příjmy, zda rodiče platí výživné, a jaké máte výdaje.....

Důkaz:

IV.

Navrhuji proto, aby soud vynesl tento rozsudek:

Nezletilý nar., syn (jméno otce) a (jméno matky) roz. je svěřen do pěstounské péče Vaše jméno..... nar.bytem

Datum

Podpis

9) Proč je tolik romských dětí v ústavěch?

Minulý politický režim během několika desítek let téměř zlikvidoval rodinný systém Romů, v němž fungovala výrazná mezigenerační solidarita a pomoc. Politické nastavení tlačilo k osamostatnění mladých párů a podporovalo kolektivní výchovu jako nástroj převýchovy v „pokrokového občana“. Mnoho romských dětí tehdy bylo odebráno z rodin, buď pro jejich faktickou či zdánlivou nefunkčnost (často mladé páry bez příbuzenského zázemí nebo naopak početné rodiny žijící v malém bytě), nižší ekonomickou a sociální úroveň či dokonce s politickým, převýchovným záměrem. Tyto děti vyrůstaly snad v lépe materiálně zajištěném prostředí ústavů, avšak zcela bez vzorů partnerského a rodičovského chování. Po vstupu do „skutečného světa“ pak pochopitelně selhávaly a jejich potomci brzo nastoupili stejnou ústavní kariéru, jako jejich rodiče. Kvůli jevu zvanému sociální dědičnost tak dnešní romské děti v ústavěch jsou povětšinou již několikátou generací „ústavních dětí“.

Vzhledem k nastavení dnešní společnosti, která je stále plná předsudků a obav z jinakosti, se navíc tyto děti málokdy dostávají do majoritních náhradních rodin.

Je třeba přetnout začarovaný kruh a veškeré úsilí napnout k tomu, aby romské děti mohly zůstat ve svých biologických rodinách. Dříve, když se nemohla o dítě postarat jeho matka, vyrůstalo prostě u tety nebo babičky, protože stejně žili všichni pospolu. Tento sociální vzorec je ve většině romských rodin stále živý, a proto, pokud není možné jiné řešení, než odebrání dítěte z výchovy matky, je nutné všemi prostředky hledat pro dítě umístění v rámci širší rodiny (babičky, tety, sestry, sestřence). Koneckonců, v praxi mnoho romských dětí takto žije i bez úředních razítek.

9. CHCI BÝT SOUROZENCŮM DOBRÝM VZOREM

Jana Frantíková

Dítěti se nejlépe daří v rodině. Ale když biologická rodina selže, kdo pomůže? Ideálním řešením by byla náhradní rodina. Každé dítě toto štěstí však nemá. Hodně dětí vyrostе v dětském domově, ale jen málokteré obstojí v životě tak jako Tomáš.

Tomášovi už je přes dvacet let a žije stále v dětském domově. Narodil se romské mamince a jeho otec záhy nato zemřel. Maminka se s ním přestěhovala k babičce, ale společné bydlení příliš neklapalo. Matka musela z domu pryč a Tomáš se dostal do kojeneckého ústavu. Po půlroce si ho máma vzala zpátky. Našla si druhá, narodila se jí dcera a snažili se všichni spolu žít normálním rodinným životem. Hezké chvíle netrvaly dlouho, otčím začal pít, přestal pracovat a začal se chovat agresivně. Tomáš vzpomíná, jak si hrál s malou sestřičkou, do pokoje vrazil opilý otčím, chytil batole za nožičku a mával jím ven, z otevřeného okna. Matka ztropila scénu... Nebyly žádné peníze, a tak nebylo co jíst. K obědu měli například mrtvou labuť, kterou otčím odněkud přitáhl. Po třech letech matka usoudila, že s tímto partnerem už nemůže dál žít a našla si jiného. Její další

přítel byl opět alkoholik. Obchodoval se zeleninou, ale všechny peníze propil a prohrál v kartách. Hladový Tomáš viděl v hospodě na stole před druhem své mámy kupu peněz, ale když chtěl peníze na jídlo, dostal žvýkačku a musel být zticha. V té době se mamince narodil další syn a situace doma byla k nepřežití. Máma vzala děti za ruce, mimino dala do kočárku a v třesnuté zimě chodili od vesnice k vesnici a žebrali jídlo. Spali kde to šlo. Tomáš už byl ve školním věku, ale do školy nechodil. Tak protloukli zimu. Na jaře se zkusili nastěhovat k máminu bratrovi. Tomáš dál chodil žebrot po vesnicích, aby máma a sourozenci měli co jíst. Tady je objevil biologický otec Tomášova bratra, rozpoutala se velká scéna a otec si Tomášova bratra odvedl. Po tomto incidentu se musela máma s ostatními dětmi od své rodiny odstěhovat. Byl zrovna prudký déšť a bouřka, Tomáš se bál a byla mu zima. Zkusili se nastěhovat k jiným příbuzným, ale ti je odmítli, a tak skončili zase na cestách. Tomáš vzpomíná, jak měli všichni hlad, máma neměla co kouřit, spali opět po nádražích... Jedné noci je nachtal policista na zakázaném místě, zajímal se o to, kde bydlí a nakonec pomohl matce, aby dopravila děti do dětského domova. Tomášovi bylo v té době skoro osm let, sestra byla o čtyři roky mladší.

Přechod do dětského domova byl pro děti šokující. Tři měsíce se držely pevně spolu a nenechaly se rozdělit. Tomáš říká, že byl jak Tarzan. Neznal pravidelné jídlo, neuměl se mýt, nebylo jisté, jak zvládne zvláštní školu. V této době se ho

ujal jeden z vychovatelů a Tomáš začal dělat velké pokroky. Obstál v kolektivu, zvládl dokonce i základní školu a začal se učit německy. Ve čtrnácti letech začal kouřit, ale jiné výchovné problémy neměl. Máma je jezdila do dětského domova navštěvovat a děti byly i na její další svatbě. Tam se chlapi porvali a Tomáš, který už nebyl malé dítě, řekl, že v těchto poměrech nechce žít, že chce být v dětském domově. Zlobil se na mámu za to, jak žije. Její nový manžel byl opět alkoholik.

V šestnácti letech Tomáš zatoužil po svobodě. Matka byla vdaná, měla byt, a tak se mohly děti vrátit zpět do rodiny.

Tomáš se začal učit pokrývačem, do školy chodil 4 km pěšky. Nebyly peníze na cestu, na jídlo, na školní pomůcky... Manžel matky propil výplatu za jeden den.

Tomáš se poptával také po svém bratrovi, který žil u svého otce. Bezvýsledně. A pak jednou řekl: „Bože, ...“ (Tomáš v Boha nevěřil, ale zkoušel, co se dalo) a za hodinu bratr zazvonil. Jeho táta byl smrtelně nemocen a syna nechtěl dát do dětského domova. Přivedl ho proto zpátky k mámě. Tomáš nad bráchou brečel. Bylo mu devět let a nic neuměl. Prožil život s alkoholikem. Jedl rukama, neznal ovoce, ve zvláštní škole měl samé pětky. Díky Tomášově péči mohl po čase přejít do základní školy. Ale to už bylo nad Tomášovy síly. Místo aby šel do školy, nosil do sběru železo, aby bylo co jíst. Bránil mámu a sourozence před agresí opilého otčima a sestru před zneužitím. Jednou se strhla velká rvačka v rámci širší rodiny, přidali se sousedé, otec napadl matku nožem. Když ji Tomáš bránil, otec si přivedl pomoc a čtyři chlapi pak zmlátili Tomáše, mámu, sestru i bratra. Máma tátovi odpustila a bylo všechno při starém. To Tomáše zlomilo. Rozhodl se, že se vrátí do dětského domova. Sourozenci chtěli zůstat u mámy. Tomáš si sám všechno vyjednal se sociální pracovníci.

Sourozenci mu na cestu přibalili dopis, ve kterém mu napsali, že bude vždycky jejich bratr, že ho budou mít vždycky rádi a nebudou se na něj zlobit, že je opustil. Tím udělali Tomášovi velkou radost. Nechtěl je přece opustit...

V dětském domově se začal učit kuchařem. Našel si děvče. Domů jezdil na návštěvy a vozil jim kapesné, aby měli na jídlo. Našel si také kamarády se zájmem o hudbu a sám začal hrát nejprve na kelímky, pak na hrnce a později na bubínky. Cvičil denně, chtěl překonat sám sebe a po roce už hrál pro plné náměstí lidí při akci dětských domovů. Ze svého kapesného a z peněz za brigády si koupil bonga a začal učit kamarády.

Tomáš má silnou motivaci se vyučit. Přestože jeho matka teď žije s hodným přítelem a děti se mají lépe, chce jim Tomáš být dobrým vzorem. Rád by našel zaměstnání, koupil si byt, oženil se a měl děti, kterým by vytvořil domov. Chtěl

by jim dát bezpečí, lásku a dobře je materiálně zabezpečit.

Tomáš je ale jeden z mála, který ví, že pro to musí také něco udělat a snaží se. Kamarádi, které měl v dětském domově, už tak cílevědomí nejsou. Většina z nich se vrátila ke své biologické rodině, nemají práci ani životní cíle a mnohým hrozí vězení.

Chtěla jsem dopsat Tomášův příběh po několika letech. Tomáše se mně už nepodařilo sehnat. Odešel z dětského domova, opustil svoje bezproblémové přátele a údajně se chytil „špatné společnosti“. Jaký bude jeho život za dalších pár let nikdo neví....

10. ZE SRDCE

Byly mi sotva tři roky, když mě s mojí kamarádkou odvezli po dvou letech z kojeneckého ústavu do dětského domova. Tam jsem se jako malá necítila nějak divně. Rodina mi celkem nechyběla. Říkali nám, že zde žijeme v jedné velké rodině. Časy utíkaly a já jsem rostla. V sedmi letech jsem začala cítit, že mi něco chybí. Když byly prázdniny, děti jely ke svým rodinám a já jsem zůstala v domově! Byly to smutné časy! V devíti letech jsem si poprvé zkusila, co to je, když se člověk zaplete do něčeho, co mu vlastně vůbec nic nedává. Vyzkoušela jsem všechny ty hnusy, které člověku kazí zdraví. I přesto, že jsem žila s názorem, že rodina není to, co by mě táhlo, řekla jsem si, že do toho půjdu. Nyní toho vůbec nelituji. V domově se o mě starali dobře, ale ne tak, jako rodina, která si mě v jedenácti letech vzala! Tato rodina mě zbavila pocitu, že až vyrostu a bude mi smutno, se nebudu mít na koho obrátit. Jsme velká rodina, protože rodiče našli místo ve svém srdci i pro další děti z dětských domovů. Vyrostla tu ze mě holka, která ví, jak se má chovat ve společnosti, jak vyplnit úřední tiskopis a ví, co je pro ni v životě důležité. Díky rodičům můžu studovat na střední škole a sourozencům jsem v tom dobrým vzorem! Ze srdce mámě a tátovi za všechno moc děkuji. Oni nás milují takové, jací jsme a toho si na nich vážím. Teď už vím, že rodičovská láska mi nechybí!!!!!!

Nelly

11. MILÍ ČTENÁŘI

Sedím u papíru a přemýšlím s propiskou v ruce, jak všem říct, jaký byl můj mladický život do dnešní doby. Je to už skoro sedmnáct let, co jsem se narodila na tento svět. Nejsem dítě, které bylo vychované v milující náručí své vlastní matky. Naopak. Se svou vlastní sestrou Monikou, o rok a půl mladší, jsme si pár let užily v dětském domově. Přibližně v mých čtyřech letech si nás převzala obětavá, milá rodinka. Měly jsme o tři sourozence navíc, kteří ale byli o dost starší. Nepřipadalo mi to ani rok a byla jsem opět vrácena do dětského domova. Neříkám, že bych za nic nemohla, to ne. Ale vzít mě od vlastní sestry a dát mě do neznámého prostředí, mi připadalo kruté. A tak jsem si v jedenácti letech opět užívala zařízení pro děti. Další dva roky mého života uplynuly. Tam jsem si prožila své první projevy puberty. Mé chování nebylo takové, jaké by mělo být. Ale já jsem si ho

představovala docela jinak. Chtěla jsem být ve spojení se Satanem, vyvolávat duchy, vyrobit svou vlastní panenku woodoo a srazit tím všechny lidi, kteří mi ublížili, k zemi. Ale opak byl zase pravdou. Po dvou letech (tedy ve třinácti) mě přijala nová pěstounská rodinka. Nebudete věřit, ale tahle rodina mě přivedla k opačnému názoru, než jsem dosud měla. Nyní jsem věřící a se Satanem si už nezahrávám. Díky těmto lidem jsem mohla poznat nové super sourozence, kteří se ke mě chovají tak, jak sem si to vždy přála. Ale to neznamená, že bych snad zapoměla na svou vlastní sestru Moniku. Často si voláme a také se navštěvujeme. Chtěla bych dokázat dát svým rodičům více lásky než jim dosud dávám. Ale jak??? To se stále učím! Mámě i tátovi děkuji za to, že tu pro mě jsou.

Alena

Doporučená literatura

- Archerová, Caroline: *Dítě v náhradní rodině*, Portál, 2001
 Berneová, P.-H., Savary, L.-M.: *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*, 1998
 De Carli, M.I.: *Nechce se mi učit*, 1995
 Eyrovi, L.a R.: *Jak naučit děti bodnotám*, 2000
 Joyeux, H.: *Mami, jak přijde dítě na svět?*, 1994
 Langmeier, J., Matějček, Z.: *Psychická deprivace v dětství*, 1974
 Kaufmannová-Huberová, G.: *Děti potřebují rituály*, 1998
 Marhounová, J., Stýblová, M.: *Osvojené dítě*, rok vydání neuveden
 Matějček, Z.: *Co děti nejvíc potřebují*, 1994
 Matějček, Z.: *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, 1999
 Matějček, Z.: *Co řekneme osvojenému dítěti*, 1982
 Matějček, Z. a kol.: *Náhradní rodinná péče*, 1999
 Matějček, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, 1994
 Matějček, Z.: *Po dobrém, nebo po zlém?*, 1994
 Matějček, Z.: *Rodičům mentálně postižených dětí*, 1992
 Matějček, Z., Dytrych, Z.: *Děti, rodina a stres*, 1994
 Millerová, A.: *Dětství je drama*, 1995
 Prekopová, J.: *Malý tyran*, 1996
 Prekopová, J., Schweizerová, Ch.: *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*, 2003
 Prekopová, J., Schweizerová, Ch.: *Neklidné dítě*, 1994
 Schaefferová, E.: *Co je to rodina*, 1995
 Schmidt, M.-L.: *Jako stromy bez kořenů*, 1995
 Scholler, J.-E.: *Adopce, vztah založený na slibu*, 2002

Výběr z literatury o Romech

- Hübschmannová, M.: *Šaj pes dovakeras / Můžeme se domluvit*; Univerzita Palackého, Olomouc 2002
- Frištenská H., Šišková T., Víšek R.: *Řetízek II (O Romech, na co jste se chtěli zeptat)*; R-MOSTY, Praha 2004
- Co mi doma vyprávěli – rodinné příběhy Romů*; sborník. R-MOSTY, Praha 2001
- Davidová, E.: *Romano drom / Cesty Romů*; Univerzita Palackého, Olomouc 1995
- Davidová, E.: *Bez kolib a šiatrov*; Košice 1965
- Fraser, A.: *Cikáni*; nakl. Lidové noviny, Praha 1998
- Hancock, I.: *My, rómsky národ*; Petrus, Bratislava 2005
- Horváthová, J.: *Kapitoly z dějin Romů*, Praha 2002
- Horváthová, J.: *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*; MŠMT, Praha 1998
- Hübschmannová, M.: *Romské pohádky*; Fortuna, Praha
- Hübschmannová, M., Šebková, H., Žigová, A.: *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*, Fortuna, Praha 1998
- ed. Jařabová, Z.: *Černobílý život*; Gallery, Praha 2000
- kol. autorů: *Romové v České republice*; Socioklub, Praha 1999
- Liégeois, J. P.: *Rómovia, Cigáni, kočovníci*; Academia Istropolitana, Bratislava 1997.
- Ma bisteren / Nezapomeňme*; sborník. Muzeum romské kultury, Praha 1997
- Mann, A.: *Romský dějepis*; Fortuna, Praha 2001
- Nečas, C.: *Historický kalendář – dějiny českých Romů v datech*; Univerzita Palackého, Olomouc 1997
- Neznámi Romovia*; sborník. Národopisný ústav SAV, Bratislava 1992
- Nečas, C.: *Nemůžeme zapomenout*; Univerzita Palackého, Olomouc 1994
- Oláhová, L.: *Nejen romská kucharka*; Fortuna, Praha 2001
- Pavelčíková, N.: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*; Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 12/2004, Praha 2004
- Romové / O Roma. Tradice a současnost*; sborník. Swan, Moravské zemské muzeum, Brno 1999
- Šišková, T., a kol.: *Výzbova k toleranci a proti rasismu*; Portál, Praha 1995
- Šebková, H., Žlajnová, H.: *Romaňi čhib / Učebnice slovenské romštiny*, Fortuna, Praha 1999

Výběr z romské beletrie, poezie a literatury pro děti

- Banga, D.: *Magnolie zhasínajú*; Slovenský spisovateľ, Bratislava 1989
- Banga, D.: *Lyrika*; Mikromex, Bratislava 1992
- Co už umím - česko-romské povídky pro přípravné třídy*; Fortuna, Praha 1998
- Čermáková, H.: *Pindralko a třináct měsíců*; Dar Ibn Rushd, Praha 1997
- Červeňák, Š.: *Romaňi čhaj the beng*; Sdružení romských autorů Romaňi čhib, Praha 1992
- Fabianová, T.: *Čavargoš / Tulák*; Apeiron, Praha 1991
- Ferková, I.: *Čorde čhave / Ukradené děti*; Romani čhib, Praha 1992
- Giňa, A.: *Bijav / Svatba*; Apeiron, Praha 1992
- Hübschmannová, M.: *Amari Abeceda*; Fortuna, Praha 2005
- Hübschmannová, M.: *Godaver lava phure Romendar / Moudrá slova starých Romů*; Apeiron, Praha 1992
- Hübschmannová, M.: *Romské bádanky*; Fortuna, Praha 2003
- Horváth, J.: *Tumenge / Vám*; Petrov, Brno 1999
- Lacková, I.: *Romské rozprávky / Romaňi paramisa*; Východoslovenské nakladateľstvo, Košice 1992
- Lacková, I.: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*; Triáda, Praha 1997
- Larkin, T., Vrtbovská, P.: *Šuko, Zoli, Kalo a drogy*; Společnost Hvězda, Praha 2004
- Machálková, E., Kozáková, K.: *Sága rodu Holomků / Cesta životem v cikánském voze*; Muzeum romské kultury, Brno 2005
- Oláh, V.: *Khamori luludži / Slunečnice*; nakl. MMM, Praha 1996
- Oláhová, E.: *Nechci se vrátit mezi mrtvé*; Triáda 2004
- Patočková, K.: *Som cigánka*; Mikromex, Bratislava 1992
- Reisnerová, M.: *Kale ružič*; Krajský kulturní dům, Hradec Králové 1990
- Reiznerová, M.: *Kalži romské pohádky*; Sdružení romských autorů Romaňi čhib, Praha 1992
- Rusenko, A.: *Trin pheňa - Tři sestry*; Sdružení romských autorů Romaňi čhib, Praha 1994
- So hin pro svetos jekhbutter / Čeho je na světě nejvíc*. Sborník; Kulturní dům hl.m. Prahy, Praha 1987
- Šebková, H.: *Bacht the balvaj pheňa hin*; 2003
- Štěpán, J.: *Romská početnice. Učebnice pro první ročník ZŠ/ZvŠ*; Fortuna, Praha 1999
- Taikon, K.: *Katicí, ty to zvládneš*; nakl. Ivo Železný, Praha 1999
- Voříšková, M.: *Zpívající housle. Pohádky*. Práce, Praha 1969

STŘEDISKO NRP SE ZAMĚŘUJE NA:

- všestrannou snahu o rozvoj náhradní rodinné péče u nás,
- hledání náhradních rodin opuštěným dětem se speciálními zdravotními a sociálními potřebami,
- poradenství pro žadatele o náhradní rodinnou péči,
- dlouhodobé psychosociální a právní poradenství pro rodiny, které mají již dítě v náhradní péči,
- výzkumnou a osvětovou činnost,
- mezinárodní spolupráci,
- vzdělávací a volnočasové aktivity pro děti a mládež vyrůstající mimo vlastní rodinu,
- přípravu a vysílání dobrovolníků v oblasti pomoci při péči
- o děti a mládež vyrůstající mimo vlastní rodinu.

KONTAKTY

**STŘEDISKO
NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE**

Adresa: Jelení 91, 118 00 Praha 1

Telefon, fax: 233 355 309

Infolinka: 233 356 701

E-mail: info@nahradnirodina.cz

URL: www.nahradnirodina.cz

IČ 60457937

Právní forma: občanské sdružení

Registrace u MV CR: II/s-OS/1-25352/94-R, ze dne 12.9.1994

Akreditace sociálních služeb: ze dne 18.10.2007, č.j.:270072/07

Akreditace pro dobrovolnickou činnost: ze dne 3. 3. 2006, č.j.:OP-55-3/DS-2006

Registrace o ochraně osobních údajů a dat, č.r.:00011136/001